

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ:
політико-правові аспекти
діяльності

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

№ 2 (11) 2013

Конституційна Асамблея
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека
Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ)

КОНСТИТУЦІЙНА АСАМБЛЕЯ:

політико-правові аспекти діяльності

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

№ 2 (11) 2013

Редакційна колегія:

О. Онищенко, академік-секретар Відділення історії, філософії і права НАН України,
генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського;

М. Ставнійчук, радник Президента України, керівник Головного
управління з питань конституційно-правової модернізації
Адміністрації Президента України,
член Європейської комісії «За демократію через право»,
секретар Конституційної Асамблеї
(*співголови*)

В. Горовий, д-р іст. наук, професор, заступник генерального директора НБУВ
(*заступник головного редактора*)

А. Селіванов, академік Національної академії правових наук, професор, голова Комісії з
питань здійснення народовладдя Конституційної Асамблеї;

В. Кулик, заступник керівника Головного управління з питань конституційно-правової
модернізації Адміністрації Президента України

Т. Гранчак, відповідальний секретар;

Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;

Ю. Половинчак, заввідділу обслуговування інформаційними ресурсами НЮБ;

В. Удовик, директор Фонду Президентів України

Адреса редакції:
НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна
Передрук – тільки з дозволу редакції

ЗМІСТ

ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ

Л. КРАВЧУК:

Українська влада відкриває дорогу до можливостей 5

Я хочу, щоб люди побачили, що ми підготували,
а що прийняла Верховна Рада 5

ЧЛЕНИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

А. Селиванов

Дело жизни профессора Юзькова 6

НОВИНИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОЇ АСАМБЛЕЇ 7

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Н. Тарасенко

У Криму повернулися до питання
про розширення повноважень автономії 12

**ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ,
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ 21**

ЕКСПЕРТНА ДУМКА

В. Нудельман

Реформа, которая может опоздать еще на десятилетие 28

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН 31

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ 31

ІСПАНІЯ 31

ЛАТВІЯ 34

РУМУНІЯ 34

ІЗРАЇЛЬ 35

ТУРЕЧЧИНА 35

ГРУЗІЯ 36

ЯПОНІЯ 38

РОСІЯ 40

КИРГИЗСТАН.....	50
МЕКСИКА	50
ЄГИПЕТ	51
ЗІМБАБВЕ	52

З ФОНДІВ НБУВ

Т. Добко, Н. Моїсеєнко, Є. Коновалова

Конституційне (державне) право України: поняття, характеристика, система, предмет та інститути (1993–2012)	52
--	----

В. Струнгар

Конституції та конституційний процес: реферативно-бібліографічна база даних Фонду Президентів України	57
---	----

Від першої особи

Л. Кравчук:

Українська влада відкриває дорогу до можливостей

Конституційна реформа має стати договором між народом і владою. Про це заявив перший Президент України, голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук.

«Нам потрібно модернізувати Конституцію. Це повинен бути договір між народом і владою, зміни, у які він повірить», – зазначив Л. Кравчук.

На його думку, Конституційна Асамблея повинна рухатися в напрямі відкритості й демократії. «Українська влада, яку критикують, відкриває дорогу до можливостей. Ті, хто можуть реалізувати ці можливості, користуються ними, ті, хто не можуть – продовжують критикувати», – підсумував Л. Кравчук (*КИД* (http://zadonbass.org/news/all/message_61970). – 2013. – 29.01).

Я хочу, щоб люди побачили, що ми підготували, а що прийняла Верховна Рада

Л. Кравчук, як голова Конституційної Асамблеї, повідомив про підготовку Конституційною Асамблеєю концепції змін до Конституції.

«Коли ми підготуємо проект змін до Конституції України – у березні в нас буде відпрацьована концепція, ми оприлюднимо пропозиції Конституційної Асамблеї», – сказав він.

Л. Кравчук ствердно відповів на запитання, чи буде концепція оприлюднена в ЗМІ, а також підкреслив, що приймати зміни до Основного закону буде Верховна Рада, а не Конституційна Асамблея. «Я хочу, щоб люди побачили, що ми підготували, а що прийняла Верховна Рада», – додав він (*Кореспондент* (<http://korrespondent.net/ukraine/politics/1491675-kravchuk-ne-nameren-ballotirovatsya-v-prezidenty-v-2015-godu>). – 2013. – 3.02).

Члени Конституційної Асамблеї про вдосконалення конституційного процесу

Комісія з питань здійснення народовладдя

А. Селиванов, постійний представитель Верховной Рады Украины в Конституционном Суде Украины, академик Национальной академии правовых наук Украины, доктор юридических наук, профессор

Дело жизни профессора Юзькова

Сегодня наша память обращается к светлой личности в истории становления конституционализма в Украине, выдающемуся ученому и основателю нового конституционно-правового мышления, одному из основателей Национальной академии правовых наук в Украине профессору Леониду Петровичу Юзькову, юбилейную дату которого отмечает научная общественность в Украине и за ее пределами.

Среди всех фигур, которые посвятили свою жизнь идеалам демократического обустройства государства и общества, ценностям цивилизованных стран, в которых права и свободы человека признаются и обеспечиваются Конституциями, в Украине память хранит человеческие чувства и отличие научных высот, которые достиг профессор Л. Юзьков.

Закономерно, что именно он – действительный член Академии правовых наук Украины, член Венецианской комиссии – был единственным, кого Верховная Рада Украины избрала 3 июня 1992 г. председателем Конституционного Суда Украины. Это была достойная оценка многолетнего труда Л. Юзькова в сфере конституционного права, ведь он входил в 1991 г. в группу научных экспертов по вопросам Союзного договора, а Президент Украины в апреле 1992 г. ввел профессора Л. Юзькова в персональный состав Коллегии по вопросам правовой политики Госдумы страны (тогда был такой совещательный научно-консультативный орган).

Прошли годы становления Украинского государства, постепенно создавалась новая правовая система, но профессор Л. Юзьков не оставлял идею разработки нового текста Конституции Украины. Он верил, что его мысли и проекты дождутся общественного признания и потому постоянно обсуждал, дискутировал на кафедре со своими коллегами-преподавателями В. Мелашенко, В. Шерстобитом, В. Погорелко на тему введения в украинскую онтологию конституционного права новых европейских институтов и категорий, которые подтвердили свою эффективность в становлении демократических основ.

Он был выдающимся конституционалистом-новатором, и это сказалось уже во время политического кризиса, когда Л. Юзьков возглавил подготовку в 1994 г. проекта Конституционного договора.

Среди многих новеллистических идей конституционного права, которые отличались конструктивным характером и четкой аргументацией, особенное

значення мали пропозиції Л. Юзькова щодо введення в конституційну теорію таких нових юридических понять, як конституційні та органичні закони. Він відзначав, що необхідно нейтралізувати бажання політичних сил та влади часто вносити зміни в Конституцію. Виступаючи проти надмірного політизування Конституції України, вчений звертався в своїх публікаціях до суспільства та державних діячів з закликом розглядати фактичну Конституцію держави, тобто реальні суспільні відносини, які формуються на ґрунті юридическої Конституції, виявляючи ефективність існуючої конституційної системи.

Головна ідея професора Л. Юзькова в розробці нової Конституції ще в 1992 р. залишається актуальною і сьогодні: народова влада підкоряє діяльність держави та його органів інтересам людини, всіх соціальних шарів суспільства. Антиконституційною є діяльність, спрямована на задоволення інтересів лише окремої частини народу (ПУ. 1992. № 1). Цей тезис вказує не тільки на повноваження, а й на соціальну гарантованість, правову захищеність людини, демократичний режим функціонування держави. Можливість реалізувати концептуальну позицію вченого покладається сьогодні на тих, хто бере участь у роботі Конституційної Асамблеї.

При розробці тексту Конституції України як керівник робочої групи Л. Юзьков передбачив та здійснив два етапи: підготував проєкт нової Конституції України (в редакції від 1.07.92), виведений на міжнародне обговорення, а потім розробив новий проєкт (в редакції від 27.05.93) після міжнародного обговорення. Діагностований етап побудови конституціоналізму в Україні був справою всього життя видатного вченого, професора Л. Юзькова (*Медіа-компанія «Время»* (<http://timeua.info/020213/71015.html>). – 2013. – 2.02).

Новини про діяльність Конституційної Асамблеї

У рамках засідання Комітету з формування політики Ради європейських муніципалітетів і регіонів (СЕМР), що відбулося 1 лютого в Парижі, розглядалися запити щодо вступу нових членів до цієї найбільшої організації, яка об'єднує місцеві й регіональні уряди Європи.

До СЕМР входять понад 50 асоціацій міст, муніципалітетів і регіонів із 37 країн. Президент Української асоціації районних та обласних рад, голова Харківської обласної ради С. Чернов презентував асоціацію, яка до сьогодні була серед претендентів на вступ до Ради європейських муніципалітетів і регіонів.

Як повідомив С. Чернов іноземним колегам, до складу Української асоціації районних та обласних рад входять Верховна Рада Автономної

Республіки Крим, усі обласні ради і 385 районних рад (понад 80 % від загальної кількості) України.

«Заснований за участі асоціації Конгрес місцевих і регіональних влад України дає змогу нам погоджувати наші дії із колегами з національних асоціацій міст, селищних і сільських рад у рамках єдиного муніципального руху», – зазначив С. Чернов.

Поміж основних здобутків асоціації С. Чернов виділив її значний внесок у процес децентралізації влади, розвиток місцевої демократії, удосконалення законодавчої бази, а також регіонального державного будівництва: «За активної нашої участі відбувалася підготовка тексту чинної Конституції України, Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, а також цілого комплексу інших нормативно-правових документів, що регулюють діяльність представницької влади на місцях і сприяють регіональному розвитку.

Асоціація активно працює над подальшим удосконаленням законодавчого поля. З цією метою було підготовлено й направлено до уряду попередньо винесений на обговорення в усіх областях і схвалений ними проект Концепції територіальної організації влади та реформи місцевого самоврядування.

Також асоціація представлена в консультативно-дорадчих органах при законодавчій і виконавчій гілках влади. Представники асоціації працюють у Конституційній Асамблеї України, готуючи проект змін до Основного закону, що відповідатимуть вимогам Європейської хартії місцевого самоврядування».

Наголошуючи на постійному пошуку асоціацією нових форм роботи й співпраці, С. Чернов резюмував: «Наше сьогодні з його кризовими явищами і викликами спонукає нас до консолідації інтелектуальних і технічних ресурсів, створення нових ринків праці й збуту в єдиному європейському просторі заради достойних умов життя наших народів» (*Сайт Конституційної Асамблеї (<http://cau.in.ua/?p=722>). – 2013. – 1.02).*

***

Українська асоціації районних та обласних рад – надійний партнер у сфері міжнародного співробітництва.

На цьому наголосив президент Української асоціації районних та обласних рад, голова Харківської обласної ради С. Чернов, презентуючи асоціацію під час засідання Ради європейських муніципалітетів і регіонів (CEMR).

С. Чернов докладно ознайомив учасників зібрання з формами міжнародної співпраці асоціації і конкретними кроками в напрямі розширення ділових контактів: «Включення асоціації до Реєстру європейських асоціацій і об'єднань дало змогу вивести нашу діяльність на міжнародний рівень, отримавши постійне представництво в Конгресі місцевих і регіональних влад Ради Європи. У палаті регіонів конгресу асоціація представлена шістьома делегатами.

Співпраця з європейськими колегами здійснюється в рамках Конференції місцевих і регіональних влад країн “Східного партнерства” (CORLEAP).

25 вересня 2012 р. було прийнято рішення про прийняття асоціації асоційованим членом Мережі асоціацій місцевих влад Південно-Східної Європи (NALAS). Одним із пріоритетів у своїй діяльності NALAS визначила співпрацю з обласними та районними радами України».

Говорячи про укладені угоди з міжнародними організаціями, С. Чернов повідомив: «Асоціацією підписано ряд договорів про співпрацю як з органами місцевого самоврядування, так і з міжнародними організаціями, а також представниками мережі єврорегіонів. Серед них угода з Програмою розвитку Організації Об’єднаних Націй, меморандум про взаєморозуміння з Канадським інститутом урбаністики про виконання проекту “Регіональне врядування та розвиток” в Україні, укладено договір про співпрацю з Асоціацією міст штату Вашингтон».

За словами президента, асоціація підтримує контакти з Міжнародним фондом «Відродження», проектом «Об’єднуємося заради реформ» [UNITER (ЮНАЙТЕР)/Пакт], Фондом розвитку аналітичних центрів [Think Tank Fund (Сінк Тенк ФАНД)] Фундації відкритого суспільства, Агентством США з міжнародного розвитку USAID, Програмою Ради Європи «Посилення місцевої демократії в Україні».

«Ми покладаємо великі надії на співпрацю з колегами з Ради європейських муніципалітетів і регіонів (CEMR) як найбільшою європейською організацією, що об’єднує місцеві й регіональні органи влади. Оскільки наші цілі, бачення спільного майбутнього на тлі дедалі зростаючої ролі представницької влади на місцях фактично збігаються, наші спільні дії значною мірою сприятимуть втіленню в життя завдань, які всі ми перед собою ставимо», – сказав президент Української асоціації районних та обласних рад С. Чернов (*Сайт Конституційної Асамблеї* (<http://cau.in.ua/?p=722>). – 2013. – 1.02).

***

Після презентації Української асоціації районних та обласних рад на засіданні Ради європейських муніципалітетів і регіонів (CEMR) учасники зібрання ухвалили позитивне рішення щодо прийняття асоціації до лав CEMR.

Президент Української асоціації районних та обласних рад, голова Харківської обласної ради С. Чернов висловив намір партнерство й співпрацю з Радою європейських муніципалітетів та регіонів реалізувати за такими напрямками:

– у питаннях пошуку шляхів забезпечення імплементації в національне законодавство положень Європейської хартії місцевого самоврядування як в Україні так і в інших країнах Ради Європи;

– вивчати досвід європейських країн, їх муніципалітетів та інших інститутів місцевого й регіонального самоврядування у вирішенні місцевих проблем, наданні муніципальних послуг;

– популяризувати та інтегрувати принципи доброго врядування серед членів асоціації, сприяти якомога широкому залученню громадян до процесів прийняття рішень;

– стимулювати обмін кращими практиками між українськими та європейськими регіонами, залучати районні та обласні ради України до європейських спільнот кращих практик;

– проведення спільних заходів – конференцій, семінарів, а також консультацій та обмінів експертами між Радою європейських муніципалітетів та регіонів та асоціацією.

«Будучи переконаним у тому, що конструктивна співпраця Української асоціації районних та обласних рад з нашими колегами під егідою Ради європейських муніципалітетів і регіонів буде вигідною всім сторонам, – підкреслив С. Чернов, – хочу висловити подяку за ваші прихильність і підтримку, надані нам, і вашу щирі зацікавленість у розвитку місцевої демократії в Україні» (*Сайт Конституційної Асамблеї* (<http://cau.in.ua/?p=722>). – 2013. – 1.02).

***

5 лютого 2013 р. відбулася зустріч членів координаційного бюро Конституційної Асамблеї з головою Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) Д. Букіккіо, секретарем цієї комісії Т. Маркертом і представником Генерального секретаря Ради Європи в Україні В. Рістовскі.

Голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук зазначив, що ця зустріч є знаковою подією не тільки для Конституційної Асамблеї, а й для України. Також він зауважив, що останнім часом співпраця Венеціанської комісії з нашою державою є надзвичайно інтенсивною і плідною.

У свою чергу голова Європейської комісії «За демократію через право» Дж. Букіккіо повідомив, що ми маємо спільні цілі щодо підготовки змін до Конституції України, які б відповідали європейським нормам. «Конституція України має об'єднувати суспільство, а не розділяти. Ви робити величезну роботу і вона не легка, не так легко знайти консенсус серед політикуму та в суспільстві. Робота буде важкою. Однак треба йти крок за кроком, не зволікаючи», – додав голова Венеціанської комісії. Також він зупинився на пріоритетах конституційної реформи, пов'язаних з реформою правосуддя і місцевого самоврядування.

Дж. Букіккіо запевнив, що Україна може повністю покласти на Венеціанську комісію, яка, у свою чергу, зробить, попри велику зайнятість, усе можливе, щоб в Україні дійсно була створена Конституція, яка б відповідала європейським нормам, щоб мінімізувати прогалини між тим, що написано в Основному законі, і його реалізацією. Він також звернув увагу на необхідність прямого й тісного зв'язку між Конституційною Асамблеєю і

Венеціанською комісією. Цей постійний зв'язок має забезпечити М. Ставнійчук, секретар Конституційної Асамблеї.

Члени координаційного бюро поінформували про стан підготовки проекту Концепції внесення змін до Конституції України й про подальші плани роботи як у комісіях, так і в Конституційній Асамблеї. Зокрема, голова Комісії з питань правосуддя Конституційної Асамблеї В. Маляренко докладно поінформував керівництво Венеціанської комісії про висновки Конституційної Асамблеї щодо пропозицій, пов'язаних з підготовкою відповідних змін до Конституції України з питань правосуддя.

Як зазначив В. Маляренко, «у цій важливій сфері пропонується усунути політичні органи від питань формування суддівського корпусу та утворення, реорганізації і ліквідації суддів; підвищити віковий ценз для зайняття посади судді, збільшити необхідний для цього стаж роботи за фахом, підвищити граничний вік для зайняття посади судді, посилити суддівське представництво у Вищій раді юстиції, визначити мережі суддів законом. У Конституційній Асамблеї вважають, що всі мають право на справедливий суд, встановлений законом, де створено умови для розгляду спорів у розумні строки. Конституція має забезпечити засади й принципи, гарантії для об'єктивного й неупередженого правосуддя. З цією метою має бути створено механізми, що не допускають застосування неправомірних впливів на суддів, деполітизовано судову систему, забезпечено неухильне виконання суддями своїх обов'язків на основі верховенства права та у відповідності до закону».

За словами голови Комісії Конституційної Асамблеї з питань адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування С. Серьогіної, комісія вже розробила Концепцію внесення змін до Конституції України щодо вдосконалення місцевого самоврядування в Україні. Роботу комісії повністю синхронізовано в часі з підготовкою концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та плану першочергових заходів щодо її реалізації.

Голова Комісії Конституційної Асамблеї з питань прав, свобод та обов'язків людини та громадянина В. Буткевич повідомив, що 12 лютого поточного року на засіданні комісії буде прийнято остаточну концепцію, яку розробляла відповідна комісія.

Радник Президента України, керівник Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента України, секретар Конституційної Асамблеї М. Ставнійчук зауважила, що такий формат спілкування членів координаційного бюро Конституційної Асамблеї і керівництва Венеціанської комісії вказує на спільну зацікавленість у необхідності участі європейських експертів у конституційному процесі в Україні, і висловила надію на подальшу активну й плідну співпрацю **(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua/news/26762.html>). – 2013. – 5.02).**

Аналітичний ракурс

Н. Тарасенко, власкор. СІАЗ НБУВ

У Криму повернулися до питання про розширення повноважень автономії

Суперечки про статус Криму точаться з часів здобуття Україною незалежності й проведення кримського референдуму 20 січня 1991 р., на якому мешканці півострова висловилися за надання йому статусу автономної республіки у складі України. Із прийняттям Закону України «Про відновлення Кримської АРСР» у лютому 1991 р. Верховна Рада Криму прийняла Декларацію «Про державну самостійність Республіки Крим», а 6 травня 1992 р. Конституцію Республіки Крим, яка, крім того, визначала Крим як самостійну державу, що перебуває з Україною у конфедеративних відносинах. Ці документи суперечили тодішньому законодавству України, тому їх було скасовано Верховною Радою України 17 березня 1995 р. після затяжних конфліктів на півострові.

Конституція Криму від 4 квітня 1996 р. знову проголосила Верховну Раду АРК законодавчим органом і визначила порядок виборів депутатів до неї. Оскільки ці норми суперечили новій Конституції України 1996 р., виникла необхідність визначення статусу АРК. Це завдання було вирішено ухваленням і затвердженням чинної нині Конституції АРК від 23 грудня 1998 р.

Сьогодні Автономна Республіка Крим є автономною адміністративно-територіальною одиницею у складі України. Її Конституція має статус закону України й не може суперечити Основному закону. Зміст правового статусу АРК закріплено у ст. 134–139 Конституції України, яка визначає Автономну Республіку Крим як невід’ємну складову України, що в межах визначених Конституцією України повноважень вирішує питання, віднесені до її відання. Будь-які зміни чи доповнення до Конституції АРК, хоча й можуть бути внесені більшістю голосів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, але повинні бути затверджені Верховною Радою України.

До питання про розширення повноважень АРК повернулися влітку минулого року, після призначення на посаду голови Ради міністрів Криму А. Могильова. При Верховній Раді АРК було створено робочу групу, до якої увійшли депутати, експерти, науковці та економісти. Однак попри заяви про те, що пропозиції групи будуть готові вже за два місяці, роботу над їх розробкою і досі не завершено. «Для розширення повноважень Криму необхідно внесення змін до Конституції України. Ось чому процес протікає не так швидко, як хотілося б. Усі наші напрацювання потрібно звести в єдиний документ, після чого ми відправимо його А. Могильову. Якщо в нього не буде жодних зауважень, він направить проект на голосування в кримський парламент. Потім документ розгляне Конституційна Асамблея під

голозуванням першого Президента Л. Кравчука», – повідомив депутат кримського парламенту Ю. Фікс.

В основному, запропоновані зміни стосуються розширення економічних повноважень Криму. Влада півострова хоче отримати право самостійної законодавчої ініціативи. Це потрібно для того, щоб Верховна Рада Криму могла сама розробляти й затверджувати інвестиційні проекти, а також виділяти кошти на їх реалізацію.

Пропозиції щодо проекту змін до Конституції Криму сконцентрувалися на трьох напрямках. Як повідомив Ю. Фікс, «ідеться про те, щоб Конституція АРК була нарівні з Конституцією України, щоб норми всіх законодавчих актів, які приймаються в країні, узгоджувалися з Конституцією Криму в частині повноважень автономії. Другий документ – це наше бачення розділу “Автономна Республіка Крим” у проекті майбутньої Конституції України, а третій – пропозиції, як наповнити повноваження автономії реальним змістом». За словами депутата, робоча група прагнучиме добитися того, щоб Верховна Рада Криму мала право законодавчої ініціативи в тій частині, що стосується реалізації повноважень автономії.

Черговим приводом для заяв щодо розширення прав автономії стало святкування 22-ї річниці референдуму, на якому було прийнято рішення про автономний статус АРК. Голова Верховної Ради АРК В. Константинов підтвердив, що робота, розпочата влітку, ведеться. Спікер кримського парламенту зазначив, що зважаючи на статус Автономної Республіки Крим члени Конституційної Асамблеї запропонували кримському парламенту підготувати конкретні пропозиції щодо модернізації Конституції України в частині, що стосується повноважень АРК.

«Виходячи з досвіду кримського регіоналізму, я також запропонував наше колективне бачення змін розд. X Конституції України, який стосується автономії, і розд. XI, який порушує питання місцевого самоврядування. Сьогодні потрібно захистити місцеве самоврядування від тиску бюрократії, олігархії, покласти край комерціалізації охорони здоров'я та освіти», – сказав він.

«Ми повинні виробити пропозиції щодо внесення змін до Конституції України, які стосуються насамперед наділення Верховної Ради автономії правом законодавчої ініціативи в парламенті країни; надання права власності на майно, що належить Криму; урегулювання правових засад делегування автономії окремих державних повноважень, що дасть змогу скоротити видатки й спростити бюрократичні процедури, усунути дублювання діяльності відомств і загалом підвищити ефективність державного управління», – заявив В. Константинов.

«Закони, що ухвалюються Верховною Радою, не завжди враховують існування автономії. Крім того, виникають певні незручності з тими центральними органами влади, представництва яких є у Криму та які припускаються паралелізму у своїх діях з органами влади автономії. Ми все це пропонуємо змінити», – сказав заступник голови парламенту Криму

Г. Іоффе. За його словами, Президент України В. Янукович розуміє необхідність цих змін, а тому проблем з їх упровадженням бути не повинно.

Голова експертної ради при Раді міністрів АРК, глава Асоціації політологів Криму О. Форманчук наголосив, що право законодавчої ініціативи потрібне місцевій владі задля розробки на місці законопроектів, які б допомагали розвиватися Криму. Насамперед ідеться про економіку й соціальну сферу. Він зазначив, що півострів «входить у дуже важливу для Європи так звану середземно-чорноморську зону економічного співробітництва, де діють кілька регіональних міжнародних організацій. Кримська автономія могла б більш активно використовувати своє становище й сприяти різноманітним видам співпраці».

Також влада півострова планує на вищому законодавчому рівні вирішити давно наболіле питання про власність на землю, щоб у майбутньому уникнути самозахоплення.

Цікавим аспектом пропозицій кримської влади щодо зміни статусу автономії стало повернення до ідеї створення на півострові офшорної зони, що обговорювалася ще в період президентства Л. Кучми. Зокрема, депутат Верховної Ради України Л. Миримський, обраний за округом у Сімферополі, заявив, що Крим як автономія може претендувати й на автономний статус в економіці. «Крим повинен сам розподіляти свої фінансові потоки. Україна могла б зробити Крим своєю офшорною територією. Багато хто виводить гроші в іноземні офшори. Виводили б в Крим, і офшор дав би приплив інвестицій до Криму. Однак зробити з Криму офшор, як, наприклад, на Кіпрі, буде дуже складно. Для цього необхідно внести зміни до Конституції. Щоб це зробити, необхідно не менше 300 голосів у парламенті. Крім того, цю пропозицію ще має підтримати Президент», – пояснив депутат.

Політолог Т. Березовець сумнівається, що ідею Л. Миримського буде підтримано: «Знадобилося б якщо не схвалення, то розуміння з боку МВФ, Світового банку, урядів найсильніших держав. Не думаю, що це можливо». Він зазначив, що ідея офшорної зони в Криму може трансформуватися в проект спеціальної економічної зони: «На сьогодні кримські еліти, як кажуть, зачищені донецькою командою. Усі мало-мальськи важливі посади зайняті земляками В. Януковича. Розширення економічних повноважень автономії великого ризику для Києва сьогодні не несе – там усюди свої люди. Більше того, структури, близькі до Президента, теоретично можуть розглядати спеціальну економічну зону в Криму як свій плацдарм на майбутнє. У 2015 р. президентські вибори».

Крім того, експерти наголошують, що на офіційному рівні ідею створення з Криму офшорної зони всіляко спростовують і виступають проти таких пропозицій. «Універсального рецепту відродження економічного потенціалу, курортного й сільськогосподарського комплексів Криму не існує. Це шлях довгих і системних перетворень – крок за кроком, реформа за реформою. У нас є концепція розвитку, яку поетапно реалізує робоча група. Ідеї ж перетворення Криму в офшор – маніловщина чистої води. Подібні висловлювання є банальним популізмом. Політики повинні розуміти, що

гучні заяви не мають ніякого стосунку до реального підвищення добробуту жителів півострова й розвитку Криму», – говорить голова Ради міністрів Криму А. Могильов.

Керівництво Верховної Ради Криму також скептично ставиться до ідеї створення офшорної зони. «Влада Республіки говорить про розширення економічних повноважень автономії. І ми рішуче відмітаємо всілякого роду політичні спекуляції, розмови про сепаратизм і нібито відділення Криму від України. Більшість депутатів також не поділяють авантюристичних заяв деяких політиків про плани щодо перетворення Криму в якусь подобу офшорної зони. У кримському співтоваристві ця ідея сприймається не інакше як популістська», – пояснив голова Верховної Ради АР Крим В. Константинов.

Але, за його словами, на сьогодні є важливіша проблема. «Уперше за 22 роки існування незалежної України до парламенту пройшла партія, у програмі якої є положення про ліквідацію Автономної Республіки Крим. Я маю на увазі “Свободу”. Сподіваюся, що цим небезпечним планам не судилося збутися, але, тим не менше, загроза зберігається», – зазначив кримський політик.

У «Свободі» ж заявляють, що тема розширення автономії безпосередньо пов'язана з провалом передвиборної кампанії ПР в Криму. «Тепер вони знову намагаються “замилити” очі виборцям, витягаючи з шафи старі нафталінові одешинки автономізаторів», – підкреслив голова Кримської організації ВО «Свобода», народний депутат України Е. Леонов, додавши, що «Свобода» послідовно вимагає «підвищення адміністративного статусу Кримського півострова до рівня нормальної української області (включаючи Севастополь). «Автономія потрібна тільки корумпованим чиновникам, щоб витратити дотації з держбюджету на кабінети, автомобілі, надбавки до своїх астрономічних зарплат і пільг», – переконаний Е. Леонов.

«Свободівці» кажуть, що про ліквідацію автономії не йдеться. «Ми, як і інші, хочемо підвищити статус Криму. Але Україна – унітарна держава. Тому Крим не може отримати права самостійно ухвалювати закони. В інших країнах є такі приклади. Але там подібного роду автономії є національними, а не територіальними. Крим повинен стати такою ж звичайною областю, як, наприклад, Донецька», – пояснив заступник голови ВО «Свобода» Ю. Сиротюк. За його словами, це в разі заощадить бюджетні кошти. «Менше буде витрачатися на утримання апарату Радміну і парламенту. Але все це мають вирішувати не депутати, а народ на референдумі», – підсумував Ю. Сиротюк.

На думку експертів, заяви опозиціонерів не більше ніж політична гра. «Їм потрібно звернути на себе увагу. Та й голосів для їхніх пропозицій у парламенті просто не знайдеться. Централізована модель керування Кримом, на мій погляд, влаштовує всіх», – вважає політолог В. Фесенко.

Представники НУ – НС заявили, що ініціатива керівництва АРК щодо узгодження прийнятих законів України з нормами Конституції автономії «буде означати конфедеративні зв'язки України з Кримом». «Фактично це

вихід Криму зі складу України, що нинішньою Конституцією не допускається!» – заявив Ю. Ключковський. Він нагадав, що реалізація цієї ініціативи стосується зміни I розділу Конституції України й вимагає проведення всеукраїнського референдуму.

На переконання заступника голови УНП Я. Джоджика, «надання Криму додаткових повноважень може спричинити ланцюгову реакцію, коли інші регіони теж намагатимуться повторити “кримський прецедент”». «Тоді в Україні може з’явитися не лише власне Придністров’я, а й Південна Осетія та Абхазія, – застеріг депутат.

Водночас свою підтримку ідеї розширення повноважень АРК висловив рух «Український вибір» В. Медведчука. З приводу наміру Верховної Ради Криму розробити пропозиції щодо внесення змін до Конституції України відносно надання Верховній Раді автономії права законодавчої ініціативи в парламенті країни, прес-служба руху зазначає, що Крим – абсолютно особливий регіон, який повинен мати особливий статус. Проте це далеко не єдиний регіон, який можна визнати унікальним за природними особливостями, етнічному складу населення тощо. Але навіть якщо говорити про менш специфічні регіони, то в кожного з них є свої географічні, історичні, економічні, культурні, лінгвістичні й інші особливості. «Український вибір» зазначає, що іншим регіонам необхідно також порушувати питання прав.

Навіть у рамках унітарного устрою повноваження Криму швидше є нормою для європейських унітарних держав, а повноваження областей і зовсім не можуть розглядатися як серйозні. Можна, крім того, ще пригадати Київ і Севастополь, які, за волею законодавця, залишилися, по суті, без самоврядування.

У цілому заяву голови кримського парламенту можна вважати ще одним сигналом до проведення дійсно серйозної дискусії відносно прав і повноважень місцевої і регіонального самоврядування. «Український вибір» закликає представників влади всіх рівнів, політиків, експертів і громадських діячів залучитися до цього процесу.

Серія матеріалів, що стосуються теми розширення автономії Криму, з’явилася й у кримських ЗМІ. Зокрема, місцевий соціолог Н. Кисельова наводить результати досліджень, згідно з якими 44,7 % жителів півострова виступають за розширення повноважень АРК. «Повноваження Автономної Республіки Крим залишають бажати кращого, водночас у багатьох європейських автономіях працює схема розширеного формату повноважень», – резюмує вона. Цю ж тезу повторює голова ради Таврійського інституту регіонального розвитку А. Клименко, заявляючи про необхідність перегляду Конституції АРК. «Вважаю, що потрібно переосмислити всю 22-річну історію АРК заново і виходити на нову редакцію Конституції», – підкреслює він.

За словами члена президії Верховної Ради Криму «регіонала» В. Кличникова, «за 15 років існування останнього варіанта кримської Конституції, враховуючи сьогоденне дуже динамічне життя, у цьому

документі вже визріли певні зміни». Насамперед, вважає депутат, вони мають стосуватися питань майна, яким автономія розпоряджається, але не володіє. Слід уточнити формулювання стосовно застосування мов, а також відносин з Центром, однак не чіпати добре прописаного, на думку В. Кличникова, економічного блока. «Я б сказав, що потрібні істотні поправки. Але нічого такого, щоб кардинально змінило цей документ», – зазначив В. Кличников.

Не прогнозує радикальних змін у кримській Конституції і політолог А. Никифоров. На його думку, цей документ насамперед гарантує Криму «певні ритуали та антураж» автономії, що подобаються як місцевим політикам і чиновникам, так і їхнім колегам загальнонаціонального рівня, які на якийсь час випали з великої політики. Водночас А. Никифоров вважає, що нині будь-які зміни в кримській Конституції навряд чи вплинуть на ситуацію. «Політичні настрої нині такі, причому не лише в Криму, що загалом ніхто за законом і Конституцією, власне, і не живе. Тому написати щось більш красиво, напевно, можна. Але принципово розширити повноваження автономії ніхто не дасть. Але навіть якщо й дадуть, то виконувати це, користуватися цими розширеними повноваженнями просто нікому», – вважає А. Никифоров. За його словами, сьогоднішня кримська політична еліта перебуває під контролем «донецьких» із Києва.

Лунають також певні побоювання щодо розширення прав автономії. Як повідомив народний депутат п'ятого і шостого скликань кримчанин В. Кисельов, для схвалення нової редакції Конституції Криму в Верховній Раді необхідно мати 300 голосів, щоб внести зміни в розд. X Конституції України, що стосується Криму. «Маючи досвід роботи в парламенті, вважаю, що нинішня Верховна Рада не проголосує за подібні зміни. Водночас є політичні сили, зокрема “Свобода”, які використовуватимуть цю тему, щоб порушити питання про ліквідацію автономії як такої. Тому на сьогодні я б не порушував би цього питання. А то буде ще гірше, ніж є», – зазначив В. Кисельов.

Водночас координатор Народного фронту «Севастополь – Крим – Росія» В. Подьячий, який нещодавно програв судовий процес щодо скасування чинної Конституції АРК, переконаний, що де-юре в Криму одночасно діє аж три конституції автономії. За його словами, насправді кримський парламент не ухвалював жодних рішень щодо скасування основних законів Криму в редакціях 6 травня 1992 р. і 1 листопада 1995 р. Це протиправно, як вважає В. Подьячий, зробив офіційний Київ. «Якщо не скасовано ці дві конституції і нині діє ще й третя, то я доходжу висновку, що таким чином формально чинні всі три конституції – 1992, 1995 і 1998 р.», – заявив В. Подьячий.

Утім, ряд експертів вважає, що для Криму важливий не так статус, як вирішення «болючих» для місцевих громад проблем, насамперед земельних і міжнаціональних, які безпосередньо пов'язані з облаштуванням кримських татарів, багато з яких після повернення з депортації живуть на межі бідності. Нещодавно колишній прем'єр-міністр автономії, а тепер депутат Верховної

Ради від УДАРу С. Куніцин заявив, що на початку 1990-х років через те, що мало хто звертав увагу на потреби цього народу, мало не спалахнула громадянська війна. «Тоді ми стояли, фактично, на межі громадянської війни. Тим більше що в Чечні війна тривала, і це впливало на кримських татар. Ми великими зусиллями уникли конфлікту», – сказав він.

На сьогодні ситуація не така «гаряча», але також складна: часто виникають сутички на національному чи релігійному ґрунті, а кримські татари, які прагнуть відновлення своєї національної автономії у складі України, заявляють, що влада в останні роки зовсім відвернулася від вирішення їхніх проблем. «Я не знаю у світі іншої держави, де так наочно виявляється дискримінація корінного народу, як в Україні», – заявив голова кримськотатарського меджлісу, народний депутат із фракції «Батьківщина» М. Джемільєв. Для прикладу він навів державний бюджет-2013, у якому закладено менше 11 млн грн на програми репатріантів за мінімальної потреби у вісім разів більше.

Залишається гострою і земельна проблема. С. Куніцин, незважаючи на скептичне ставлення більшості кримських політиків до можливого створення кримськотатарської автономії, вважає, що років через 50 кримські татари «можуть стати більшістю» в регіоні, тоді це питання може серйозно постати перед Україною. «Кримські татари еволюційним шляхом прагнуть до автономії», – сказав він.

Лідер фракції «Курултай-Рух» у кримському парламенті, перший заступник голови меджлісу кримськотатарського народу Р. Чубаров наголошує, що насправді жодна етнічна спільнота Криму, жодна складова частина кримського суспільства не задоволена нинішньою автономією. Разом з тим, вважає депутат, існує необхідність серйозно врегульовувати правові підвалини автономії. «Треба думати про Конституцію АРК, закласти в ній такі правові механізми, які б надавали можливість реальної співучасті в керуванні Кримом кожній зі складових етнічних спільнот кримського суспільства – українському, кримськотатарському і російському соціуму», – переконаний Р. Чубаров.

Голова Комітету з моніторингу свободи слова в Криму, кореспондент радіо «Свобода» на півострові В. Притула вважає, що ставити сьогодні питання про ліквідацію кримської автономії не реально. Це значить загострювати певний конфлікт, це політична провокація для привернення уваги, це абсолютно не доцільно й не реально. «Я думаю, що доцільніше ставити питання про модернізацію цієї автономії. Вона має стати більш відкритою і демократичною, щоб делегувати частину повноважень офіційного Сімферополя на місцеві громади, трансформувати цю автономію, щоб вона набрала більше кримськотатарських ознак, щоб вона враховувала те, що кримські татари – це корінний народ цього регіону, який не має за межами цього регіону іншої батьківщини. Зрозуміло, що ця трансформація має проходити в широкому діалозі усіх етнічних і мовних громад Криму та у діалозі Києва та Сімферополя», – переконаний експерт.

Провідні міжнародні організації і моніторингові служби, які детально вивчали ситуацію в Криму, після проведення досліджень сформулювали своє бачення. Зокрема, Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації у вересні 2011 р. опублікував звіт по Україні, де висловив занепокоєння у зв'язку з відсутністю законодавчої бази, яка передбачала б гарантії прав і свобод корінних народів і національних меншин, що містяться в ст. 11 і 92 Конституції України.

Інша міжнародна структура – Європейський комітет Ради Європи проти расизму і нетолерантності (ЄКРН) у лютому 2012 р. вказав у звіті, що кримські татари потерпають від утисків і дискримінації одразу по трьох лініях. По-перше, як раніше депортований народ, права якого не відновлено, по-друге, як корінний народ, чиї права не забезпечені, по-третє, як мусульмани у зв'язку з тенденцією до зростання ісламофобії. ЄКРН, крім того, порекомендував українській владі провести ретельні дослідження становища кримських татар у всіх сферах життя, щоб визначити конкретні проблеми, з якими вони стикаються.

Європейська комісія у звіті по Україні, опублікованому у травні 2012 р., зауважила, що представники ромів і кримських татар продовжують повідомляти про випадки дискримінації на основі національної належності або етнічного походження. «Україна має переглянути своє національне законодавство у сфері захисту осіб, які належать до національних меншин, для врахування рекомендацій Європейської комісії проти расизму й нетерпимості, а також Комітету міністрів Ради Європи щодо застосування Європейської хартії регіональних мов і мов меншин», – ідеться в документі Єврокомісії.

Останнім часом проблематика нацменшин і корінних народів в Україні стає дедалі більш актуальною. Про це говорять і результати соціологічного опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. Так, за даними дослідження, 49,9 % респондентів вважають, що в Україні існує дискримінація. Серед них приблизно третина вважає, що це відбувається за етнічною ознакою.

Тим часом представники влади Криму зазначають, що роблять для кримських татар дуже багато. «Земельна проблема у нас не має національного забарвлення, і вона буде вирішена, як тільки з неї буде знято політичне та етнічне нашарування. А темпи фінансування програм допомоги репатріантам не такі, як хотілося б, через об'єктивні економічні причини, через кризу», – заявив віце-спікер кримського парламенту, член Партії регіонів Г. Іоффе.

Ще однією стороною, яка часто провокувала міжнаціональні сутички, були проросійські активісти, що прагнули об'єднання з Росією. Однак їхній вплив останнім часом практично зійшов нанівець. З цим погоджується й Г. Іоффе: «На жаль, це було у сучасній історії Криму, але це вже історія. Якщо зараз і є такі політики, то вони на маргінесі». На його думку, міжнаціональна ситуація у Криму загалом стабільна.

Водночас, не зважаючи на те, що, за даними кримського уряду, автономія восени минулого року стала лідером по Україні із залучення капітальних інвестицій (надійшло понад 15 млрд грн), а показник залучення прямих іноземних інвестицій зріс на 15 % – до 1,4 млрд дол., економіка Криму все ще лишається дотаційною. Ситуація з інвестуванням також може незабаром змінитися в гірший бік – у грудні авторитетна служба кредитних рейтингів Standard & Poor's змінила прогноз рейтингів для Криму зі «стабільного» на «негативний». Однак довгостроковий рейтинг був підтверджений на рівні В.

Багато проблем пов'язано з м. Севастополь, який, будучи невід'ємною частиною Криму, насправді впродовж 20 років живе окремим від автономії життям. Насамперед це обумовлено особливим статусом міста, що є головною базою Російського чорноморського флоту. Якщо за часів СРСР закрите місто-фортеця безперервно підживлювалося ресурсами союзного бюджету, то з розподілом Чорноморського флоту, коли Москва перейшла на оренду флотських земель міста, Севастополь розраховує виключно на український бюджет, з якого саме на розвиток міста в останні роки вдається спрямовувати не більше 12–14 %.

За офіційними даними Мінекономіки України, за дев'ять місяців 2012 р. Севастополь є 27-м серед 27 регіонів країни по економічному розвитку та 21-м по інвестиційній діяльності. У Севастополі зафіксовано скорочення обсягу промислового виробництва, у занепаді перебувають морегосподарський і сільськогосподарський комплекси. Офіційна статистика фіксує погіршення криміногенної ситуації у місті.

Місцеві аналітики сходяться на тому, що поточний стан справ у місті є результатом багаторічного конфлікту, який повністю охопив як політичне життя міста, так і його соціально-економічне буття. Ідеться про тривалі й масштабні махінації у сфері земельного законодавства, різноманітні політичні демарші міськради на адресу парламенту країни, про вкрай повільний розвиток туризму, численні екологічні скандали та, як наслідок, незадовільну екологічну ситуацію в акваторії міста-бази.

Міську картину доповнюють регулярні російсько-українські суперечки навколо діяльності Чорноморського флоту, включаючи акції протесту жителів міста біля його штабу й багаторічну тяганину з інвентаризацією орендованих Росією земель, а також гучні та, як правило, провокативні політичні акції проросійських організацій.

Ці проблеми забезпечують Севастополю сталий імідж «міста-конфлікту», тому воно поки що залишається непривабливим для потенційних інвесторів. Як результат, місто дуже важко заробляє собі на життя, щороку отримуючи державні дотації, частка яких, за даними голови міста В. Яцуби, у 2012 р. становила понад 40 % від бюджетного фінансування Севастополя. «До міста продовжують ставитись як до військової бази. З одного боку, збереження флотських традицій зігриває душу. Але з іншого – такий імідж гальмує економіку міста. Думаю, повернути в місто потужний радянський ВПК у найближчі 50 років не вдасться. Але ми хочемо таки підняти місто

економічно, щоб не ходити з простягнутою рукою», – зазначив В. Яцуба в інтерв'ю на місцевому телебаченні.

Г. Іоффе вважає, що економічні проблеми Криму можна вирішити лише реально розширивши права автономії. «Я впевнений, що у перспективі Крим буде здатен себе забезпечити за рахунок того, що всі повноваження, які сьогодні закріплені в Конституції автономії, виконуватимуться. На жаль, сьогодні діє так звана поправка І. Зайця, яка робить з нашої Конституції не спеціальний, а другорядний закон. Це не дає можливості Криму стати самодостатнім регіоном», – наголосив віце-спікер.

Водночас, на думку народного депутата від Партії регіонів Б. Дейча, питання про переписування Конституції АРК не є необхідним. «На мою думку, потрібно виконувати ту Конституцію, яка є на сьогодні. Вона дає необхідні права та обов'язки. Потрібно писати не нову Конституцію, а домагатися, щоб чинна Конституція на цьому етапі виконувалася всіма органами влади», – вважає Б. Дейч.

Отже, судячи із заяв кримської влади, законопроект про розширення повноважень автономії має всі шанси на народження. Утім, шанси на його втілення виглядають непевними з огляду на те, що в новому складі Верховної Ради опозиційні сили отримали 40 % місць. Вони не тільки не підтримують ініціативи щодо розширення повноважень Криму, але як, наприклад, представники партії «Свобода», пропонують скасувати автономію Криму, перевівши півострів у статус пересічної української області. На думку експертів, не виключено, що питання розширення повноважень Криму влада знову спробує відкласти, принаймні до чергової передвиборної кампанії.

Позиція влади, політичних партій, громадських організацій

Анонсировавшиєся в Криму на 23 январа 2013 г. парламентские слушания по расширению полномочий республики Крым – как реализация части предвыборной программы правящей Партии регионов – отложены на неопределенный срок (*Новоросс* (<http://novoross.info/general/16456-parlamentskie-slushaniya-v-krymu-otlozheny-pod-davleniem-kieva.html>). – 2013. – 21.01).

***

Верховная Рада АРК подготовила изменения в Конституцию Украины, согласно которым полномочия автономии значительно расширяются. Парламент Крыма получит право самостоятельно принимать законы, утверждать собственные инвестиционные проекты и выделять деньги на их реализацию. Также обсуждается возможность создания в Крыму оффшорной зоны. Однако власти полуострова в настоящее время больше обеспокоены обещаниями оппозиции ликвидировать автономию, сделав из Крыма еще одну область (*Докладніше – див. Додаток*)

Додаток

Курортный вопрос

После назначения А. Могилева на должность председателя Совета министров Крыма власти полуострова вернулись к вопросу о расширении полномочий автономии. Летом прошлого года при Верховной Раде АРК создали рабочую группу, в которую вошли депутаты, эксперты, ученые и экономисты. Они до сих пор трудятся над разработкой предложений. «Для расширения полномочий Крыма необходимо внесение изменений в Конституцию Украины. Вот почему процесс протекает не так быстро, как хотелось бы. Все наши наработки нужно свести в единый документ, после чего мы отправим его А. Могилеву. Если у него не будет никаких замечаний, он направит проект на голосование в крымский парламент. Затем документ рассмотрит Конституционная Ассамблея под председательством первого Президента Л. Кравчука», – рассказывает «Известиям в Украине» депутат крымского парламента Е. Фикс.

В основном предложенные изменения касаются расширения экономических полномочий Крыма. Власти полуострова хотят получить право самостоятельной законодательной инициативы. Это нужно для того, чтобы Верховная Рада могла сама разрабатывать и утверждать инвестиционные проекты, а также выделять деньги на их реализацию. Также власти полуострова планируют на высшем законодательном уровне решить давно наболевший вопрос о собственности на землю, чтобы в будущем избежать самозахватов. Но самое главное изменение – возможность создания из полуострова офшорной зоны. «С такой идеей в свое время выступал экс-президент Л. Кучма. Крым должен самостоятельно распоряжаться своими доходами и расходами. Это предложение обсуждается даже не первый десяток лет. Однако сделать из Крыма офшор, как, к примеру, на Кипре, будет очень сложно. Для этого необходимо внести изменения в Конституцию. Чтобы это сделать, необходимо не менее 300 голосов в парламенте. Кроме того, это предложение еще должен поддержать Президент», – объясняет «Известиям в Украине» Л. Миримский, народный депутат, прошедший в Раду по одному из крымских округов.

Политологи говорят, что идею создания офшора обсуждают уже давно. Впервые ее озвучили после того, как влиятельные политики и эксперты предложили создать на базе Приднестровья и Одесской области офшорную зону. «По их мнению, это якобы поможет урегулировать Приднестровский конфликт. Но сейчас, насколько я знаю, такая тема уже не особо актуальна», – объясняет «Известиям в Украине» политолог В. Карасев.

На официальном уровне идею создания из Крыма офшорной зоны всячески опровергают и выступают против таких предложений. «Универсального рецепта возрождения экономического потенциала, курортного и сельскохозяйственного комплексов Крыма не существует. Это путь долгих и системных преобразований – шаг за шагом, реформа за реформой. У нас есть концепция развития, которую поэтапно реализует рабочая группа. А идеи превращения Крыма в офшор – маниловщина чистой воды. Подобные высказывания являются банальным популизмом. Политики должны понимать, что громкие заявления не имеют никакого отношения к реальному повышению благосостояния жителей полуострова и развитию Крыма», – говорит «Известиям в Украине» председатель Совета министров Крыма А. Могилев.

Операция «Ликвидация»

Руководство Верховной Рады Крыма также скептически относится к идее создания офшорной зоны. «Власти республики говорят о расширении экономических полномочий автономии. И мы решительно отмечаем всякого рода политические спекуляции, разговоры о сепаратизме и якобы отделении Крыма от Украины. Большинство депутатов также не разделяют авантюристические заявления некоторых политиков о планах по превращению Крыма в некое подобие офшорной зоны. В крымском сообществе эта идея воспринимается не иначе как популистская», – объясняет «Известиям в Украине» председатель Верховной Рады АР Крым В. Константинов. Но сейчас есть проблема

поважніше. «Вперше за 22 роки існування незалежної України в парламент пройшла партія, в програмі якої є положення про ліквідацію Автономної Республіки Крим. Я маю на увазі «Свободу». Надіюсь, що цим небезпечним планам не судилося здійснитися, тим не менше, загроза зберігається», – сказав «Ізвестіям в Україні» В. Константинов.

«Свободовці» говорять, що про ліквідацію автономії мова не йде. «Ми, як і решта, хочемо підвищити статус Криму. Але Україна – унітарна держава. Тому Крим не може отримати право самостійно приймати закони. В інших країнах є такі приклади. Але там подібного роду автономії є національними, а не територіальними. Крим має стати такою ж звичайною областю, як, наприклад, Донецька», – пояснює «Ізвестіям в Україні» заступник голови «Свободи» Ю. Сиротюк. По його словам, це в рази економить бюджетні гроші. «Менше буде витратитися на утримання апарату Совмина і парламенту. Але все це має вирішувати не депутати, а народ на референдумі», – підсумував Ю. Сиротюк.

За думкою експертів, заяви опозиціонерів не більше ніж політична гра. «Ім потрібно звернути на себе увагу. Але і голосів для їх пропозицій в парламенті просто не знайдеться. Централізована модель управління Кримом, на мою думку, влаштовує всіх», – резюмує політолог В. Фесенко (*Ізвестія* (<http://izvestia.com.ua/ru/article/49102>). – 2013. – 29.01).

***

Україна сподівається на тісну співпрацю з Венеціанською комісією на кожному етапі конституційного процесу. Про це Президент України В. Янукович сказав під час зустрічі з головою Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) Д. Букіккіо.

«На кожному етапі конституційного процесу сподіваємося на тісну співпрацю з Венеціанською комісією», – зазначив В. Янукович. За його словами, оновлена Конституція України повинна бути орієнтована на закріплення людини як найвищої цінності суспільства і держави.

Він зазначив, що серед пріоритетів роботи Конституційної Асамблеї – посилення конституційних гарантій прав людини і громадянина, у тому числі реального забезпечення ефективного та незалежного судового захисту прав і свобод і забезпечення ефективності механізму організації державної влади.

В. Янукович нагадав, що до Конституційної Асамблеї, створеної у травні 2012 р., не увійшли представники опозиційних сил. «Але ми дотримуємося такого принципу, що двері завжди відкриті. Я при кожній можливості запрошую представників опозиційних сил брати участь у Конституційній Асамблеї», – зазначив глава держави.

Він підкреслив, що, за рекомендаціями Венеціанської комісії, Конституційна Асамблея функціонує як самостійний і незалежний орган.

Нагадаємо, Президент України В. Янукович підписав Указ «Про Конституційну Асамблею» 17 травня 2012 р. Згідно з документом, Конституційна Асамблея – спеціальний допоміжний орган при Президентові України (*ForUm* (<http://ua.for-ua.com/politics/2013/02/05/180228.html>). – 2013. – 5.03).

***

Президент України В. Янукович сподівається, що Конституційна Асамблея найближчим часом представить законопроект про внесення змін до Конституції в частині реформування судової системи.

Про це він сказав під час зустрічі з головою Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія. – Ред.) Д. Букіккіо.

«Я сподіваюся, що вже найближчим часом Конституційна Асамблея надасть конкретні пропозиції і відповідний законопроект для внесення їх (змін. – Ред.) у Конституцію», – сказав В. Янукович.

Він підкреслив, що нині всі зміни, які можна було внести на законодавчому рівні, уже були врегульовані. Наразі залишилась частина, яка має бути врегульована на рівні Основного закону.

«Конституційна реформа має врахувати всі питання судової реформи, які належать до тої частини, яка повинна бути відображена в Конституції», – зазначив В. Янукович.

За словами Президента, вирішення цих питань передбачене зобов'язаннями України, які випливають з членства в Раді Європи, та прописані в Угоді про асоціацію.

Глава держави також зазначив, що при підготовці змін будуть враховані рекомендації Венеціанської комісії *(Укрінформ (http://www.ukrinform.ua/ukr/news/konstitutsiyna_asambleya_gotue_zmini_do_sudovoi_sistemi_yanukovich_1793815)). – 2013. – 5.02).*

***

Під час зустрічі з головою Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) Д. Букіккіо Голова Верховної Ради В. Рибак одним з найважливіших напрямів демократичного розвитку України назвав конституційну реформу, висловивши сподівання на плідну взаємодію з Венеціанською комісією. «Успішне проведення конституційної реформи може стати наріжним каменем політичної стабільності в нашій державі, і врахування думки вашого інституту практично стало нормою законопроектної роботи в Україні», – підкреслив він.

Він також висловив вдячність за підтримку Венеціанською комісією діяльності Конституційної Асамблеї України.

У свою чергу Д. Букіккіо наголосив, що, маючи чималий досвід співпраці з Україною, і, зокрема, з Верховною Радою, Венеціанська комісія сподівається на ще більш плідну взаємодію.

За його словами, пріоритетними питаннями для України повинні стати прийняття закону про прокуратуру та внесення змін до Конституції.

Голова комісії позитивно оцінив роботу Конституційної Асамблеї України і підкреслив, що не важливо, якою буде система влади: парламентською, президентською чи парламентсько-президентською. Головне, за його словами, – у державі повинна бути «система стримування і противаг, при якій існує прозорість, взаємні перевірки і демократія».

Д. Букіккіо також вважає, що конституційна реформа має «пройти нормальним шляхом – через Верховну Раду». «Це має стати завданням Верховної Ради, а не референдуму», – заявив він.

При цьому Д. Букіккіо підкреслив, що в Україні «достатньо інтелектуальних і політичних ресурсів для реалізації конституційної реформи, тому єдине, що могло б знадобитися українцям – це досвід європейських країн».

Голова Верховної Ради, відзначивши пріоритетність європейських цінностей для громадян України, назвав досвід і поради Венеціанської комісії дуже корисними. Він зазначив, що до складу Конституційної Асамблеї, створеної Президентом України, увійшли найкращі фахівці, які підготують зміни до Конституції.

За словами В. Рибака, ці зміни повинні бути прийняті Верховною Радою України (*ForUm* (<http://ua.for-ua.com/politics/2013/02/05/155803.html>). – 2013. – 5.03).

***

Президент В. Янукович вніс зміни до представництва України у Європейській комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) у зв'язку із закінченням чотирирічного терміну повноважень її членів.

Зокрема, В. Янукович призначив новий склад українського представництва: народного депутата С. Ківалова – членом Венеціанської комісії, а народного депутата В. Пилипенка – заступником члена Венеціанської комісії. Обидва депутати є членами фракції Партії регіонів.

В Адміністрації Президента повідомили, що В. Янукович високо оцінив роботу М. Ставнійчук і С. Ківалова у Венеціанській комісії і висловив їм вдячність за ефективну роботу.

На Банковій зазначили, що М. Ставнійчук обіймає посаду радника Президента, керівника Головного управління з питань конституційно-правової модернізації Адміністрації Президента. У зв'язку з реорганізацією Адміністрації Президента планується розширення кола її повноважень.

Зокрема, до сфери її відповідальності планується віднести роботу новоствореного управління із взаємодії з міжнародними організаціями та структурами Ради Європи. У компетенцію М. Ставнійчук входить робота Конституційної Асамблеї та Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства (*Кореспондент.net* (<http://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/1496294-yanukovich-priznachiv-kivalova-predstavnikom-ukrayini-u-venecianskij-komisiyi>). – 2013. – 4.02).

***

Правящая Партия регионов не считает целесообразным обсуждать возможность отмены «поправки Зайца», предусматривающей, что Конституция Крыма не должна противоречить законам Украины. Кроме

того, в ПР считают несвоевременным вопрос о праве автономии оставлять у себя все налоги, собранные на полуострове.

Об этом «Новому Региону» заявил депутат Верховной Рады от Партии регионов М. Чечетов.

«Вот зачем вы всегда разжигаете эту тему? Вы понимаете, что вы подрываете устои стабильности в том же Крыму? Естественно, сегодня вообще не стоит даже заикаться по поводу того, что надо что-то менять в Крыму, переписывать Конституцию, менять законы для Крыма, что-то дописывать. Это все не нужно! Крым и так имеет полномочия автономии, они широкие, мы создаем все условия, как для полноценного политического, так и экономического развития полуострова.

Естественно, когда говорят о том, что налоги должны оставаться на местах, это правильно. Это перспектива. И об этом говорил сам Президент в рамках реформы местного самоуправления. Но в условиях, когда у нас промышленность находится в одной части Украины, все остальное – в другой, приходится обеспечивать распределение ресурсов. И это правильно.

Мы никого не делим, не разделяем, кто лучше, кто хуже. У нас все равны, и Запад, и Восток. У нас единая Украина, в отличие от националистов, которые бы, если их воля, хотели бы вообще уничтожить Восток и Крым. Но сейчас говорить об отмене там “поправок Зайца” или еще о чем-то, просто бессмысленно. Этого не будет, как кому бы ни хотелось расшатать нашу лодку, подогревая в Крыму эти настроения», – сказал М. Чечетов.

С «регионалом» солидарен и депутат Верховной Рады от «Свободы» А. Мохник.

«Поправку Зайца отменить? Нет! Мы вообще считаем, что нужно отменить крымскую автономию. И “Свобода” будет за это бороться. Это наше программное положение. Поэтому нужно провести всеукраинский референдум, чтобы поставить такой вопрос об отмене автономии. Ведь, по Конституции, Украина – унитарное государство. Поэтому просто нонсенс существование у нас автономии. Все вот эти заявления о том, чтобы налоги там оставались, чтобы были более широкие полномочия – все это нонсенс. Мы не раз ставили вопрос о проведении такого референдума, но власть его блокировала. Но я уверен, что рано или поздно мы добьемся его проведения. И я уверен, что за отмену крымской автономии у нас проголосует больше 80 % украинцев, даже в Крыму! Я думаю, что крымская автономия – это русско-мирское гетто, где претерпевают украинцы, татары, а жиреют на этом наследники оккупантов», – сказал А. Мохник (*NR2.ru* (<http://www.nr2.ru/kyiv/423081.html>). – 2013. – 5.02).

***

В. Медведчук считает, что украинские политики, прикрываясь лозунгами о необходимости приблизить Украину к европейским стандартам государственности, на самом деле строят нечто прямо противоположное. К такому выводу приходит лидер общественного

движения «Украинский выбор» в своем блоге, который он ведет на сайте «Корреспондент».

Одним из главных отличий европейской модели от украинской В. Медведчук считает политическое устройство. «В абсолютном большинстве стран ЕС, в отличие от Украины, вполне успешно функционирует парламентско-президентская форма правления. Многие столетия (!) европейского политического опыта подтвердили, что республиканский строй, наделенный значительными полномочиями парламент и процесс межпартийной конкуренции – это не только фундамент демократического устройства, но также залог мирной передачи власти и устойчивого сохранения курса страны на многие десятилетия», – отмечает В. Медведчук.

Автор блога утверждает, что «если мы хотим жить в состоявшейся стране, нам предстоит осознать все существующие отличия украинской и европейской государственной модели». Хотя многие украинские политики выступают за европейское государственное устройство, на деле же любая партия стремится к авторитарной власти.

Так, при молчаливом одобрении всех политических сил Украины были ликвидированы достижения конституционной реформы 2004 г. Реальная европейская система в наших условиях просто никому не интересна, поскольку ее основной характеристикой является слабая, зависимая от общества власть, которая к тому же разделена между несколькими независимыми и контролирующими друг друга институтами».

В. Медведчук также приводит ряд других отличий европейского и украинского устройства, в особенности, что касается развития институтов гражданского общества и прагматизма экономической политики. Вся сумма отличий в очередной раз доказывает, что курс на европейскую интеграцию является лишь политическим прикрытием для построения такой системы, где «не только власть, но даже целую страну можно передать по наследству, как частную корпорацию» (*Всесу.com* (<http://www.versii.com/news/272239/>). – 2013. – 4.02).

Експертна думка

В. Нудельман, профессор Киевского национального университета строительства и архитектуры, доктор географических наук, действительный член и член президиума Украинской академии архитектуры¹.

Реформа, которая может опоздать еще на десятилетие

Недавно газета «Зеркало недели» опубликовала статью М. Ставнийчук «Реформа, с которой Украина опаздывает на 20 лет».

Нужно согласиться и с названием статьи, и с анализом ряда причин, по которым происходит это опоздание. Действительно, становление полноценного местного самоуправления позволит решить базовые сегодняшние и будущие проблемы развития страны.

В отличие от Европейской хартии местного самоуправления, отечественный профильный закон устанавливает, что местное самоуправление – это не только право и возможность осуществлять соответствующие полномочия. Но что государство гарантирует осуществление этого права и реальную возможность его осуществления.

Впрочем, практика последних 20 лет показывает, что это только декларации. И дело не в отсутствии политической воли – центральная власть демонстрирует явное нежелание поступиться своими полномочиями.

И ее действия в этой сфере носят скорее имитационный характер. Многократно создаются комиссии и рабочие группы, разрабатываются и обсуждаются при участии зарубежных экспертов мало отличающиеся по содержанию концепции, программы и законопроекты. И на этом все завершается до создания новой рабочей группы. ...

... Нельзя не согласиться с предлагаемой в статье «мягкой моделью» проведения реформы, что выгодно отличает ее от прежних наработок.

Правомерен и предлагаемый перечень новых законодательных актов.

Представляется целесообразным также при обновлении Конституции Украины предусмотреть, среди вопросов, которые решаются исключительно законами Украины, – «основы создания и поддержания полноценной жизненной среды и эффективного использования территории».

В современном мире обеспечение этого – важнейшее средство решения базовых задач развития страны.

1. Предоставление права законодательной инициативы Ассоциации городов и общин Украины. Конституция УССР 1978 г. предоставляла такое право Всеукраинским общественным организациям.

---

¹ Справка: Профессор Киевского национального университета строительства и архитектуры, доктор географических наук, действительный член и член президиума Украинской академии архитектуры, заслуженный деятель науки и техники, дважды лауреат Государственной премии Украины по архитектуре. Ведущий ученый и практик в сфере планирования территории, региональной политики, местного самоуправления, землепользования, автор Генеральной схемы планирования территории Украины, схем районного планирования регионов Украины, Казахстана, Таджикистана, генеральных планов городов Донецка, Днепропетровска, Одессы и др., проекта планирования пригородной зоны города Киева.

2. Обеспечение представительства в районных советах всех территориальных общин, а в областных – районов и городов областного значения.

3. Гарантирование государством создания условий для обеспечения местному самоуправлению финансовых возможностей для осуществления своих полномочий.

Следует также предоставить низовым советам право устанавливать ставки земельного налога и налога на недвижимость. Но главным является не принятие новых, а обеспечение безусловного соблюдения всеми – и властью, и бизнесом, и гражданами законодательных норм.

Благодаря этому может быть восстановлено доверие друг к другу всех субъектов общественного развития, воспитание у них солидарной ответственности за судьбу родины. Для достижения этого необходимо, чтобы органы местного самоуправления были не только сопричастны к разработке законопроектов, затрагивающих интересы граждан, но чтобы они содержали нормы, которые могут мониториться обществом.

Для этого в каждом государственном или местном бюджете должна содержаться система показателей, позволяющих оценить степень приближения к достижению стратегической цели, например, по программе здравоохранения.

Каковы же возможные сроки проведения предлагаемой реформы? Ведь она, вместе с трансформацией административно-территориального устройства страны, пожалуй, самая важная, судьбоносная, но и наиболее сложная из всех проводившихся в Украине. Ибо чувствительно затрагивает интересы всех граждан, предпринимателей, центральных и местных элит.

Учитывая сложившуюся в стране политическую ситуацию, состав нынешней Верховной Рады, фактор 2015 г., вряд ли можно надеяться на активизацию этого процесса до президентских выборов.

Да и внедрение принципа повсеместности местного самоуправления с размежеванием земель государственной и коммунальной собственности и определением в натуре и закреплении границ юрисдикции каждого из 12 тыс. сельских, поселковых, городских советов, обновлением генпланов их территорий – весьма затратная и трудоемкая работа.

Решения СНБО 2005 и 2007 гг., предусматривающие решить эту задачу за несколько лет, остались невыполненными. Очевидно также, что территориальная реформа одновременно должна проводится на низовом и на районном уровнях. Но нельзя вновь отложить налаживание современной системы предоставления гражданам, независимо от места их проживания, комплекса публичных услуг, привлечение граждан к решению актуальных задач местного развития, формирование качественной жизненной среды, способствующей всестороннему развитию человеческой личности.

Поэтому, не отвергая предложенные в концепции меры, целесообразно в качестве первого шага, опираясь на соответствующие нормы Конституции Украины, действующие законодательные акты стимулировать процесс добровольного объединения финансовых, интеллектуальных и других

ресурсов территориальных общин для решения общих для них проблем развития.

Преимуществом такого подхода является не одновременность, а постепенность и демократичность решения проблемы на основе существующей законодательной базы. Но необходимо выявление пространственных рамок, в которых существуют такие проблемы и в которых в дальнейшем могут формироваться укрупненные территориальные общины. Такие предложения содержатся в схемах планировки территории районов, в генпланах населенных пунктов.

В соответствии с законом, члены территориальной общины участвуют в формулировании задания на разработку генплана. Законченный проект согласовывается с органами госнадзора, отвечающими за охрану природы и культурного наследия, техногенную безопасность и другое, проходит общественное обсуждение и утверждается на сессии соответствующего совета.

Наличие в этих документах системы показателей развития населенных пунктов позволяет наладить общественный контроль за их реализацией.

Генплан, выявляя существующие и потенциальные конфликты в развитии поселения, позволяет органу местного самоуправления принимать соответствующие упреждающие меры и тем самым определяет содержание его оперативной и стратегической деятельности.

При предстоящих выборах мэра Киева целесообразно, чтобы каждый претендент не сочинял свою предвыборную программу, а обязался реализовывать генплан столицы, ежегодно отчитываться перед киевлянами о ходе этого процесса и через два года добровольно уйти в отставку, если он не обеспечит эту реализацию.

Победителем такого политического тендера должен стать тот, кто предложит лучшую программу реализации генплана с указанием очередности проведения предусмотренных мероприятий, их стоимости и источников финансирования, ответственных исполнителей.

Особенно опасно для местного самоуправления, что при отсутствии генплана и разработанного на его основе плана зонирования территории местный совет не может выдавать исходные данные для проектирования объектов строительства и выделять для этого земельные участки.

Это блокирует инвестиционную деятельность на местах, создание там новых рабочих мест, наполнение местных бюджетов. Однако скудность этих бюджетов, особенно на уровне сельских советов и небольших городов, не позволяет финансировать эти проекты и требует помощи от государства.

Просьба Минрегиона предусмотреть для этого в Госбюджете-2013 220 млн грн не была удовлетворена, несмотря на ее безапелляционную обоснованность

(Украинская правда

(<http://www.pravda.com.ua/rus/columns/2013/01/31/6982147/>). – 2013. – 31.01).

Конституційні процеси зарубіжних країн

Великобританія

Правительство Шотландии разработало стратегию перехода к независимости в случае положительного исхода референдума 2014 г., который должен определить будущий статус региона. Документ на 16 страниц описывает процесс подготовки новой Конституции и проведения выборов в независимый парламент.

В опубликованном на сайте шотландского правительства плане предусматривается, что в случае отделения Шотландии от Соединенного Королевства осенью следующего года, День независимости будет назначен на март 2016 г. Первые парламентские выборы тогда пройдут в мае того же года.

«Этот документ является первым шагом в исполнении рекомендации Избирательной комиссии, которая считает, что оба правительства (Великобритании и Шотландии) должны понимать, что последует за референдумом. Мы согласны с позицией комиссии по поводу того, что шотландское и британское правительства должны согласовать единую позицию, и мы предложили правительству Великобритании начать дискуссию по процессу перехода к независимости еще до голосования», – пишет во вступительном слове к документу заместитель первого министра Шотландии Н. Стерджен.

Однако британский премьер-министр Д. Кэмерон уже заявил, что не намерен «раньше времени обсуждать независимость» Шотландии. При этом шотландская сторона уже разрабатывает план новой Конституции и прописывает роль Лондона, который должен будет юридически разорвать так называемый Союзный договор (Treaty of Union), от которого с 1707 г. идет история Соединенного Королевства.

В октябре 2012 г. Д. Кэмерон и первый министр Шотландии А. Салмонд подписали соглашение, регламентирующее проведение осенью 2014 г. референдума о независимости Шотландии. В нем смогут принять участие все жители Шотландии, включая 16- и 17-летних подростков. Две недели назад шотландская сторона изменила формулировку вопроса на референдуме, который теперь будет звучать так: «Должна ли Шотландия быть независимой страной?»

(*РИА* *Новости*
(<http://ria.ru/world/20130205/921370485.html#ixzz2K8xp9OJZ>). – 2013. – 5.02).

Іспанія

Сепаратистские настроения в Испании, особенно в Северо-Восточном регионе страны – Каталонии, вызывают крайнее беспокойство в испанском обществе, в том числе и среди военных.

Все началось с интервью полковника Франсиско Аламана Кастро, опубликованного в интернет-издании Alerta Digital. Он высказал свое мнение после того, как правые сепаратисты, находящиеся у власти в Каталонии, вступили в союз с местными левыми экстремистами и опубликовали совместную декларацию о неминуемом выходе, уже в ближайшее время, этого региона из состава Испании. Региональный парламент, где доминируют сепаратисты, принял соответствующее решение. Тот факт, что Каталония никогда не являлась независимым государством и всегда была частью Испании, как и то, что испанская Конституция не предусматривает выход из страны ее отдельных регионов, сторонников независимости не смущает. Лидер партии Левых республиканцев О. Хункерас полагает, что существующие положения испанской Конституции можно отменить. И хотя в Каталонии далеко не все разделяют его мнение, только сепаратисты, с точки зрения О. Хункераса, являются носителями истинно демократической идеи. «Демократия существует, чтобы творить законы, – заявил О. Хункерас. – И никакой закон не может ограничивать демократию. Демократическая воля народа способна изменить любой закон». И далее пригрозил, что «если Испания попытается помешать, то ей придется отвечать за свои действия».

(Докладніше – див. Додаток)

Додаток

ОТВЕТ ПОЛКОВНИКА АЛАМАНА

В ответ полковник Аламан со свойственной его профессии прямоотой парировал, что сторонникам каталонской независимости для осуществления своих планов придется переступить через трупы: его самого и его товарищей-военных. Он назвал сепаратистов «стервятниками», которые используют в своих целях тяжелое экономическое состояние государства, а также напомнил, что Испания – это не Югославия, – она разделу не подлежит.

Испанские военные, по его словам, всегда останутся верными Конституции, ст. 8 которой обязывает их защищать, как он выразился, «до последней капли крови» территориальную целостность страны. По мнению полковника, нынешняя ситуация напоминает ему 1936 г., «когда ввиду угрозы развала государства каталонскими и баскскими сепаратистами на защиту его целостности выступили военные под руководством генералов Санхурхо и Мола». В завершении интервью полковник потребовал от правительства немедленно арестовать и передать военно-полевым судам мэров 180 каталонских городов и поселков, которые уже провозгласили, правда, чисто символически, независимость от Испании.

ОТВЕТ ГЕНЕРАЛА ФЕРНАНДЕСА

С аналогичным заявлением выступил по 13-му мадридскому телеканалу и генерал Мануэль Фернандес Монсон. «Не секрет, – сказал генерал, – что сепаратисты постоянно высказываются в духе ксенофобии, заявляют о своем превосходстве над испанцами. Не удивительно поэтому, что порой реакция военных довольно эмоциональна. Правда и то, что закон запрещает нам вмешиваться в политику. Но ведь речь идет не о политике, а о самом существовании нашего государства. И здесь Конституция совершенно четко говорит о том, что Вооруженные с илы, состоящие из наземных войск, авиации и флота, являются гарантами конституционного порядка, единства Испании и ее территориальной целостности».

Заявления Ф. Аламана, намекнувшего на повторение 36-го года, и некоторых других военных вызвали бурную реакцию сепаратистов, которые обвинили их в желании

«утопить в крови Каталонию» и в подготовке военного переворота. Они потребовали от центрального правительства в Мадриде немедленного ареста возмутителей спокойствия как «заговорщиков и потенциальных убийц», ссылаясь, кстати, на ст. 54 не признаваемой ими испанской Конституции, которая запрещает военным вмешиваться в политику.

Пожаловались сепаратисты на испанских военных и в Евросоюз. Из ЕС последовал ответ, что там пока не видят надобности вмешиваться в сугубо внутренние дела Испании. А Мадрид пояснил заявителям, что все выступившие до сих пор военные, хотя и пользуются влиянием в армии, отслужили свой срок и находятся в запасе, а посему в демократической стране имеют право рассуждать на любую тему.

ОТВЕТ ПОЛКОВНИКА МУНЬОСА

За этой полемикой последовала еще одна публикация. На этот раз с заявлением в прессе выступила влиятельная организация – Ассоциация испанских военных, объединяющая офицеров как запаса, так и находящихся на службе. Председатель ассоциации полковник Л. Муньос раскритиковал не только сепаратистов, но и центральное правительство – за то, что оно, по мнению военных, слишком терпимо к сепаратистам и ничего пока не предпринимает, чтобы пресечь их деятельность. По его мнению, «поскольку все главные идеологи и вдохновители сепаратизма занимают государственные должности, будь то в региональном парламенте или в правительстве, и, вступая на эти должности, давали клятву на верность испанской Конституции, в настоящее время они совершают акт предательства. За это предусмотрено наказание». Полковник Л. Муньос признал, что военные «выступили с жестким заявлением, но оно вполне оправдано обстоятельствами, связанными с деятельностью сепаратистов».

Испанская общественность воспринимает заявления военных неоднозначно. С одной стороны, очевидно, что выход Каталонии недопустим. Кроме всего прочего, он может послужить примером для других сепаратистов – баскских, галисийских, валенсийских, канарских и андалузских. «Балканизация» Испании – этот термин уже существует – может иметь непредсказуемые последствия как для населения этой страны, так и для Западной Европы в целом. «Балканизация», в частности, чревата опасным гражданским конфликтом.

ОТПОР БЕЗ ВОЕННОЙ СИЛЫ

Однако большинство наблюдателей, да и общество в целом все же категорически возражают, чтобы порядок в стране наводили военные. Слишком свежа еще память о событиях конца 30-х годов и о последующей почти 40-летней военной диктатуре. Именно поэтому люди требуют от центрального правительства Испании принять против сепаратистов более эффективные меры политического характера. Кстати, среди тех, кто выступает против сторонников развала страны, много самих каталонцев. Один из них – Алехо Видаль Куадрас, вице-президент Европарламента, полагает, что сепаратисты бросают вызов Испании, Конституции, единству страны, на страже которого стоит правительство. А посему здесь следует действовать решительно. Его рекомендации правительству: «Главарей сепаратистов надо вызвать в Мадрид и напомнить им, с кем они имеют дело, напомнить, что Испания является крупным и влиятельным в мире государством и что она в состоянии обеспечить сохранность своих границ. Ну а затем, в соответствии с Конституцией, в Каталонии следует ввести прямое правление из центра, разъяснить людям, одураченным сепаратистской пропагандой, кто их друг, а кто враг».

Большинство испанцев полагают, что сепаратистам следует дать отпор, не прибегая к крайностям – к военной силе. Применение этой силы – по инициативе гражданских властей или самих военных – будет так или иначе означать, считает Алехо Видаль Куадрас, поражение демократии. С ним согласен и министр обороны Испании П. Моренес. Он заверил, что военные будут строго подчиняться правительству и не проявят ненужной самостоятельности. А то, что правительство намерено вести сугубо мирный диалог с каталонскими сепаратистами, воздерживаясь от любых иных методов,

кроме политических, подтвердил испанский премьер М. Рахой (*Armenia Today* (http://www.armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=81972). – 2013. – 30.01).

Латвія

Депутаты Сейма от объединения «Центр согласия» оспорили в Конституционном Суде поправки к Закону «О народном голосовании, инициировании законов и инициативе граждан Европы».

Заявление в КС, подготовленное депутатом А. Элксниньшем, подписали 20 его товарищей по фракции. А. Элксниньш указал в заявлении, что принятые сеймом поправки к закону о референдумах значительно ограничивают право граждан на инициирование законопроектов и поправок к Конституции.

Оппозиция просит признать неконституционными те поправки, которые предусматривают, что инициаторам референдума впредь необходимо будет собрать не 10 тыс. подписей избирателей, а 30 тыс., а начиная с 1 января 2015 г. – подписи не менее 1/10 части избирателей. ЦС считает это требование безосновательным, формальным математическим расчетом; оно, по мнению заявителей, по своей сути сужает закрепленное Конституцией право народа участвовать в законодательном процессе (*DELFI.lv* (<http://rus.delfi.lv/news/daily/politics/oppoziciya-obzhalovala-popravki-ob-uslozhnenii-referendumov.d?id=43028190>). – 2013. – 4.02).

Румунія

Конституционный референдум по вопросу внесения поправок в Основной закон Румынии пройдет в сентябре 2013 г.

Об этом объявил в Бухаресте премьер-министр Румынии В. Понта, передает собственный корреспондент УКРИНФОРМа.

«Референдум по изменению Конституции страны пройдет, по всей вероятности, в сентябре 2013 г., а председателем парламентской комиссии по организации референдума от имени Социал-либерального союза станет глава Сената Крин Антонеску», – заявил В. Понта.

По его словам, согласно новой редакции Конституции, предложенной на референдуме, выборы главы государства будут всенародными, а премьер-министр непосредственно будет подчиняться не президенту, а парламенту.

Ранее В. Понта заявил, что одним из приоритетов 2013 г. для правящего Социал-либерального союза станет именно внесение поправок в Конституцию (*Укрінформ* (http://www.ukrinform.ua/rus/news/ruminiya_v_sentyabre_provedet_konstitutsionny_referendum_1487131). – 2013. – 5.02).

Ізраїль

Спикер парламента Р. Ривлин предположил, что кнессет 19-го созыва способен принять Конституцию, так как общество больше не замкнуто только на проблемах безопасности и геополитических вопросах.

«Результаты выборов показали, что общественные проблемы больше всего повлияли на состав кнессета 19-го созыва. Желание решить проблему равенства нагрузки, улучшение образования, и отношение между различными частями в обществе будут доминирующими на повестке дня нового парламента, даже больше, чем экономические и политические вопросы», – сказал Р. Ривлин на презентации книги доктора А. Кармона.

Именно поэтому Р. Ривлин уверен, что кнессет «созрел продвигать принятие Конституции». По его мнению, основные законы не могут быть равноправной заменой Конституции, как утверждают многие.

«Конституция не может состоять из заплаток, а должна быть принята единым целым. У кнессета для этого есть все инструменты и полномочия. Есть даже наброски. А теперь есть еще и подходящая общественная повестка дня», – отметил Р. Ривлин (*Cursorinfo.co.il* (<http://www.cursorinfo.co.il/news/novosti/2013/01/31/rivlin-schitaet--chto-prishlo-vremya-prinyat-konstituciyu-v-izraile/>)). – 2013. – 31.01).

Туреччина

Турция планирует завершить работу над новой Конституцией страны к концу марта текущего года. Об этом заявил премьер-министр Реджеп Тайип Эрдоган, выступая перед депутатами правящей Партии справедливости и развития (ПСР) в парламенте.

Непосредственная работа над проектом новой Конституции началась в прошлом году. Эрдоган изначально заявил о желании, чтобы Основной закон выработывался на основе консенсуса между политическими партиями и другими общественными и политическими объединениями, сообщает ИТАР-ТАСС. Однако оппозиция, по мнению представителей ПСР, не склонна идти на решающие для успеха проекта компромиссы, что затягивает процесс подготовки текста документа.

«Я хочу, чтобы к концу марта работа была завершена. Если не удастся достичь согласия (с оппозицией – прим. ИТАР-ТАСС), то мы направим проект конституции на референдум», – указал Р. Эрдоган. К концу марта премьер рассчитывает увидеть со стороны оппозиционных сил продуктивную позицию и желание идти на компромиссы. «Если к тому времени процесс не будет завершен, ПСР передаст итоги проделанной работы в парламент. Если мы получим необходимую поддержку от меджлиса для вынесения проекта конституции на референдум, то пойдем к народу», – сказал премьер.

Выработка нового Основного закона страны является одним из главных приоритетов Р. Эрдогана. Он и его коллеги по партии считают нынешний документ устаревшим и не отражающим современные реалии. Ожидается, что новая Конституция станет более социально направленной, расширит права и свободы как курдского, так и турецкого населения страны, закрепит другие реформы, которые необходимы для соответствия нормам Евросоюза, и в целом станет в большей степени соответствовать современным демократическим нормам.

Между тем, оппозицию не устраивает намерение ПСР закрепить в Конституции возможность более тщательного контроля правительства над Вооруженными силами и желание Р. Эрдогана перейти к президентской форме правления (*Armenia Today* (http://www.armtoday.info/default.asp?Lang=_Ru&NewsID=81948). – 2013. – 30.01).

Грузія

Президент Венецианской комиссии Дж. Букиккио в интервью телекомпании «Маэстро» прокомментировал последние события в Грузии, в частности, идущее всенародное обсуждение конституционных поправок.

По его словам, Конституция не должна быть результатом консенсуса партии или нынешнего большинства, поскольку она должна существовать гораздо дольше, чем законодательный орган.

«Конституция Грузии была изменена последний раз два года назад, сейчас опять вносятся изменения. Почему она не должна совершенствоваться, почему во внимание не должны быть приняты нужды грузинского общества?! Хорошая Конституция – это Конституция, которая принята как можно широким консенсусом. Конституция не должна быть результатом консенсуса партии или нынешнего большинства, поскольку она должна существовать дольше, чем законодательный орган. Нужны минимальные изменения и пересмотры. Это очень важно, и мы говорим это не только Грузии, но и всему миру. Хорошая Конституция должна основываться на самый широкий консенсус политических партий и общественности», – сказал Дж. Букиккио.

Он также прокомментировал конституционные поправки, касающиеся ограничения полномочий президента страны. По его мнению, это не столь важный вопрос, поскольку эти ограничения рассчитаны всего на несколько месяцев, пока состоятся президентские выборы.

«Существует несколько соображений, почему новые власти и парламент хотят ограничить полномочия президента в связи с формированием правительства. Разумеется, это возможно сделать, но я знаю, что намечается также глубинная конституционная реформа. Насколько мне известно, новое большинство хочет немедленно начать работу над проектом новой Конституции, чтобы успеть к новым президентским выборам. Думаю, что это

правильно, поскольку они хотят, чтобы кандидаты в президенты знали, какие полномочия у них будут, режим какого вида будет в Грузии – парламентский, президентский, наполовину президентский и т. д.», – заявил президент Венецианской комиссии (<http://www.apsny.ge/2013/pol/1359570394.php>). – 2013. – 30.01).

***

В Грузии оппозиционная партия «Единое национальное движение» выступила с инициативой внесения в Конституцию пункт о неизменности европейской направленности внешнеполитического курса страны. Представители правящей коалиции «Грузинская мечта» считают, что инициатива станет законодательным ограничением для сторонников иного внешнеполитического курса.

Как сообщал «Кавказский узел», ранее правящая коалиция «Грузинская мечта» инициировала два изменения в Конституцию – о переносе парламента из Кутаиси в Тбилиси и запрете президенту Грузии формировать правительство без согласия парламента. «Единое национальное движение» отказалось участвовать в общественных слушаниях по рассмотрению проекта изменений в Конституцию Грузии.

«Единое национальное движение» предлагает внести изменения в Конституцию Грузии и на законодательном уровне определить неизменность внешнеполитического курса страны – интеграцию в европейские структуры.

«Будет очень хорошо для любой политической силы внутри страны и за рубежом окончательно освободиться от иллюзий о возможном изменении внешнеполитического курса страны, что у европейского выбора может быть альтернатива. Именно поэтому мы выступили с инициативой этого законопроекта», – заявил депутат парламента, один из лидеров «Единого национального движения» Д. Бакрадзе.

Он предполагает, что оппозиция и правящая коалиция смогут договориться по основным положениям внешнеполитического курса и предлагает совместно разработать проект конституционных изменений.

Президент Грузии М. Саакашвили, комментируя инициативу своей партии, предложил также на законодательном уровне закрепить, что «Грузия никогда не вступит в постсоветские объединения».

В правящей коалиции «Грузинская мечта» считают инициативу оппозиции попыткой набрать политические очки и законодательным ограничением для сторонников другого внешнеполитического курса.

«Я ничего не знаю о таком прецеденте. Внесение таких изменений в Конституцию станет ограничением для любого лица и группы лиц, выступающих против этого курса. Не все думают одинаково и принятие таких изменений – антиконституционно, выступающие против этого курса понесут наказание. Не думаю, чтобы подобное было оправдано», – сказал председатель юридического комитета парламента В. Хмаладзе (*Кавказский Узел* (<http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/219462/>)). – 2013. – 31.01).

Японія

В Японии в результате внеочередных выборов в нижнюю палату парламента к власти вернулась Либерально-демократическая партия (ЛДП), вплоть до осени 2009 г. правившая страной почти непрерывно со второй половины 50-х годов. Первые шаги правительства, сформированного новым премьер-министром Синдзо Абэ (уже занимавшим этот пост в 2006–2007 гг.), лишь более отчетливо, чем политика их предшественников от проигравшей Демократической партии Японии (ДПЯ), проясняют новые тенденции в позиционировании страны, обозначившиеся после окончания «холодной войны».

Появившийся тогда термин «нормализация» Японии стал результатом осознания элитой страны исчерпанности т. н. «доктрины Есиды» (по имени первого послевоенного премьер-министра страны). Она включала в себя два взаимосвязанных положения: во-первых, все силы страны должны были быть сосредоточены на восстановлении и развитии экономики; во-вторых, этому вполне способствовала навязанная победителями Конституция 1947 г. Она позволяла избегать как «излишних» оборонных расходов, так и участия в военных акциях ключевого союзника, в какового превратились США.

В апреле 2012 г. ЛДП опубликовала проект новой Конституции, оцененный японскими экспертами «как весьма консервативный». Он включил в себя положения, в соответствии с которыми статус императора может повыситься с нынешнего «символа единства нации» до «главы государства», а от граждан потребуются выражение уважения к национальным гимну и флагу. Нынешние «Силы самообороны» (Self-Defense Force, SDF) при этом переименовываються в «Вооруженные силы» (каковыми они давно де-факто являются). Предлагается также повысить властные полномочия премьер-министра в сфере принятия решений в «экстренных» условиях, требующих использования военной силы.

Свидетельством «консервативных» взглядов нового премьер-министра должно было явиться посещение им синтоистского храма в честь императора Мейдзи, с именем которого связывается становление современной Японии, соединившей в себе определенные черты западной культуры, а также государственного устройства и древних традиций. Он стал третьим премьер-министром за последние 25 лет, посетившим этот храм.

В предвыборном манифесте ЛДП говорилось о необходимости нового толкования «пацифистских» статей Конституции 1947 г., которое позволило бы SDF участвовать в акциях коллективной самообороны, предусмотренных Уставом ООН. Кроме того, С. Абэ выступает за резкое «смягчение» тех положений ст. 96 нынешней Конституции, которыми прописан порядок внесения изменений, с тем, чтобы в будущем стало возможным полностью исключить из нее «пацифистские» ст. 1 и 2.

Естественно, что подобные тенденции в японской внутривластной жизни вызывают настороженность в Китае и Южной Корее, наиболее пострадавших от японской армии в период до и во время Второй мировой

войны. В то же время, следует отметить исключительность в современной мировой практике конституционно установленного отказа «от обладания Вооруженными силами, а также от войны, как способа решения» государственных проблем (основное положение ст. 2 Конституции 1947 г.).

Помимо фактора «исключительности» указанных статей, их судьба предопределена и объективным процессом всестороннего роста КНР, который Японией, а также некоторыми другими соседями Китая, оценивается сегодня в качестве главного источника угрозы безопасности и национальным интересам. Этот процесс способствует ускорению «нормализации» Японии, что, в свою очередь, провоцирует опасения в Китае. (*ЦентрАзия* (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1359347940>). – 2013. – 28.01).

***

Действующая Конституция Японии, впервые опубликованная в 1946 г., вступила в силу 3 мая 1947 г. Как сообщает портал «Дело» (подробнее: <http://delo.ua/copy/>), документ создавался на основе прежней Конституции Японии и существовавших тогда требований американских оккупационных властей.

Премьер-министр Японии Синдзо Абэ заявил о намерении внести ряд поправок в конституцию страны. В частности, по словам премьера, поправки могут быть внесены в ст. 96 Конституции, согласно которой любое изменение в действующей Конституции Японии должно получить одобрение «не менее двух третей общего числа членов обеих палат» и быть вынесено «на одобрение народа», либо «в порядке особого референдума, либо путем выборов – в соответствии с решением парламента».

«Так как существует множество мнений (по другим вопросам), мы начнем работу над поправками к 96-й статье (Конституции), за которые высказывались многие стороны», – подчеркнул он на пленарном заседании верхней палаты парламента.

После вступления в должность премьера Японии в декабре прошлого года Абэ заявил также о намерении пересмотреть статус сил самообороны Японии, определенного ст. 9 японской Конституции от 1947 г., согласно которой Япония отказывается от создания собственных сухопутных войск, ВВС или флота. Существующие в стране Силы самообороны Японии являются особым видом полиции, задачи которых формально ограничены обороной государства.

Действующая Конституция Японии, впервые опубликованная в 1946 г., вступила в силу 3 мая 1947 г. Документ создавался на основе прежней Конституции Японии и существовавших тогда требований американских оккупационных властей. Кроме этого, в документе также были учтены и ошибки, которые привели страну к поражению в ходе Второй мировой войны (*Дело* (<http://delo.ua/world/premer-japonii-hochet-izmenit-konstituciju-196084/>). – 2013. – 31.01).

Росія

В нынешнем году Конституции РФ исполнится 20 лет. ...Очередная дискуссия по поводу значения Основного закона для жизни общества и развития государства вполне реальна. Из уст отечественных правоведов, политологов, представителей правящей партии и оппозиции снова прозвучат абсолютно противоположные точки зрения о необходимости внесения конституционных поправок, принятия законов, касающиеся изменений.

Позиция правящей партии и ее лидеров до 2007 г. была «однозначной». Президент В. Путин не раз высказывался против внесения изменений в Основной закон: «Ресурсы Конституции далеко не исчерпаны. И об этом должны хорошо помнить те, кто пытается спекулировать на теме возможных поправок».

Однако в 2008 г. позиция существенно изменилась. После внесения по инициативе президента Д. Медведева конституционных поправок об увеличении сроков избрания президента и Государственной думы (соответственно до шести и пяти лет) разговоры о невозможности или нецелесообразности изменений приутихли.

Поразила скоропалительность обсуждения поправки к ст. 81 и 96 Конституции в ноябре 2008 г. Так, на принятие во втором чтении судьбоносного закона о полномочиях президента ушло несколько дней. Результат известен: 351 – «за», 58 – «против». Вот так, 15 лет власть хранила неприкосновенность Основного закона, а как захотела – враз поправила две статьи (*Детальніше – див. Додаток*).

Додаток

Координация – работа или хобби?

Конституция – это своего рода камертон для оценки существующего положения и изменений в социальной политике, в экономике, в организации государственной власти. От состояния государственного управления во многом зависит эффективность власти в целом. Конституция фактически не определяет систему исполнительной власти, глава 6 лишь регламентирует статус и полномочия федерального правительства. Поэтому многие проблемы требуют принципиальных решений. Это касается прежде всего взаимоотношений президента и правительства по управлению федеральными органами исполнительной власти.

В нынешней российской реальности не вполне понятно, кто кем руководит, а кто координирует деятельность этих органов. Согласно ст. 80 Конституции президент «обеспечивает согласованное функционирование и взаимодействие органов государственной власти». Вместе с тем, в соответствии со ст. 1 федерального конституционного закона о правительстве этот коллегиальный орган является высшим исполнительным органом государственной власти. Далее, согласно ст. 32 федерального конституционного закона президент руководит непосредственно и через министров деятельностью федеральных органов исполнительной власти, ведающих вопросами обороны, безопасности, внутренних дел, юстиции, иностранных дел, предотвращения чрезвычайных ситуаций и ликвидации последствий стихийных бедствий. Таких министерств и ведомств более десятка. А что же оставлено правительству?

Оно «координирует деятельность федеральных органов исполнительной власти, указанных в части первой настоящей статьи». Существенно, что правительство

осуществляет координацию деятельности министерств и ведомств, которыми руководит глава государства. Но не вполне ясно, какое значение имеет координация, если эта функция закреплена за президентом.

Очевидно, что и юридически, и фактически президент является главой исполнительной власти, и именно он должен возглавлять правительство и нести ответственность за его деятельность, за подбор кадров на должности руководителей федеральных ведомств. На мой взгляд, при отсутствии четких положений о том, кто отвечает за исполнительную вертикаль власти, невозможно обеспечить слаженную и эффективную работу всей государственной системы, противопоставить что-либо существенное и реальное коррупции.

Отсылки к общей процедуре рассмотрения дел в уголовном судопроизводстве здесь не срабатывают, за 20 лет практически ни один из руководителей центральных органов исполнительной власти не был привлечен к уголовной ответственности и осужден судом. Это всем видно и понятно. Сегодняшние реалии показывают, что на верхних этажах власти факты коррупции – обычное явление, а не сиюминутные, спонтанные действия.

Взвешенность и объективность при оценке действенности Конституции – обязательное условие для дальнейших шагов по реализации конституционных принципов народовластия, проведения эффективной социальной политики, цивилизации рыночных отношений.

Но, как показывает современная российская история, результаты такой политики, мягко говоря, не радуют. Индикатором социально-экономического состояния общества может служить незатихающий спор ученых и политиков о переходной стратегии в реформировании страны.

Одни из них считают, что экономическая и социальная политика осуществлялась под знаменем приватизации и залоговых аукционов, в результате которых 1 % населения стали составлять миллионеры, миллиардеры и просто весьма состоятельные люди. Остальным же вспоминаются ваучеры и обещания получить на них по легковому автомобилю. В результате произошло легальное ограбление населения, снижение у подавляющей части граждан уровня жизни. Но на такие «издержки» развития спокойно смотрят сторонники новой модели, которые считают, что такое социальное расслоение вполне естественно при столь глубокой трансформации государства, смене политической модели, форм собственности и т. д.

По сути, такой позиции с разными оговорками придерживается правящая элита, защитными аргументами которой является не доказательство правильности стратегии дальнейшего развития страны, а прежде всего критика тех, кто позиционирует себя внесистемной оппозицией.

Да, в России пока не сформировались демократические традиции и не родились мощные политические партии, которые представляли бы интересы различных групп населения. И если мы не хотим, чтобы нынешнее политическое брожение привело нас либо к авторитаризму, либо к хаосу, то в существующих условиях чрезвычайно важно найти оптимальный баланс разделения властей.

Французская демократия за прошедшие более чем 50 лет «переварила» невиданное в ее истории ограничение парламентской власти, установленное Конституцией V Республики. Нынешний французский вариант разделения властей представляет собой, безусловно, сильную (но не диктаторскую) фигуру президента, сильную исполнительную власть и отнюдь не второстепенный по своей роли парламент.

Ясно, что разные ветви власти никогда не будут равны. В каждой стране складывается своя система ценностей и авторитета власти. Важно только, чтобы ни одна власть не подавляла другие. С этой точки зрения можно понять оценки ряда правоведов существующей модели разделения властей. Ситуацию, когда президент координирует деятельность ветвей власти и не включается ни в одну из них, не одобряют многие юристы, обоснованно отмечая, что нельзя быть во власти и не отвечать за нее.

Критическую точку зрения на этот счет высказывал видный российский специалист по конституционному праву О. Кутафин. Он считал, что если в ст. 10 Конституции говорится о разделении властей, а дальше о том, что эти ветви координирует президент, то последнему такой принцип может нравиться, но не очень понятно, что это означает с точки зрения Конституции.

В 90-е годы минувшего века предложения о поправках к Конституции затрагивали в основном перераспределение полномочий между парламентом, президентом и правительством. Это касалось парламентского контроля, назначения руководителей силовых министерств с согласия Государственной думы, изменения порядка формирования Совета Федерации, изменения субъектного состава Российской Федерации и др.

Шансы на принятие этих поправок были ничтожны, потому что левое большинство в Государственной думе тех лет не имело двух третей для принятия поправок. Но даже при принятии они не прошли бы через Совет Федерации.

И все-таки Закон «О контрольных полномочиях Государственной думы в отношении правительства Российской Федерации» предусматривает заслушивание отчетов правительства о результатах своей деятельности. Как эта поправка «работает» – покажет время. Но есть опасность, что при действующей конструкции государственной власти и расстановке политических сил будет трудно добиваться конституционной ответственности правительства. Тут важно учитывать – институт недоверия правительству используется в парламентских республиках других стран, когда оппозиция имеет шансы сформировать свое правительство.

При отсутствии политической конкуренции и наличии мощного административного ресурса очень быстро возрастает роль субъективного фактора. Если административный ресурс концентрируется в одних руках и нет действенных механизмов конституционной ответственности, то велик соблазн встать над всеми, ненавязчиво давать совет, хвалить депутатов, правительство, судей за успешную работу. И при этом не замечать никаких издержек от такой модели управления. Другая сторона этой проблемы заключается в слабости и неэффективности системы сдержек и противовесов, призванных исключить в любых формах узурпацию власти.

И было им послание...

Конечно, проблемы реализации положений Конституции, потребность в принятии необходимых законов могли бы быть темами посланий Конституционного Суда, которые в соответствии со ст. 100 Конституции могут заслушиваться палатами Федерального собрания. Некоторые юристы расценивают представление таких посланий как некое резервное полномочие суда. Но отсутствие реальных посланий органа, который осуществляет конституционный контроль, мне кажется странным. Хотя бы потому, что многие правовые позиции суда, особенно по социальным правам граждан, имеют основополагающее значение для развития законодательства и деятельности парламента.

Думаю, что такой формат общения и взаимодействия был бы полезен не только для палат парламента, но и других госорганов и, безусловно, для граждан России. Мнения высококвалифицированных юристов Конституционного Суда могли бы еще и упреждать многие попытки искажения буквы и смысла Конституции.

Видимо, нельзя ставить знак равенства между неизменностью и стабильностью Конституции. Отдельные поправки в Конституцию и даже изменения в упомянутые выше статьи не обязательно должны быть обусловлены коренными изменениями в расстановке политических сил.

Изменение может потребоваться и в условиях стабильной обстановки, в результате согласованных усилий всех ветвей власти. Но при условии, когда такое единство не вытекает из интересов одной правящей партии.

В плену старых схем

В последние годы опубликовано несколько проектов новой Конституции, подготовленных институтами и общественными фондами. Безусловно, эта работа заслуживает внимания и благодарности. Есть ли потребность в принятии нового Основного закона или пока ее еще нет – дело другое. Важно, что такая работа идет и она, как минимум, учитывает или, как нынче принято говорить, «мониторит» социально-политические, правовые, экономические и многие другие процессы в их увязке с конституционным законодательством. И в этом важность ежедневной, порой рутинной работы высококвалифицированных правоведов, политологов, экономистов, психологов, представителей партий и общественных движений, не обремененных привилегиями служебного положения.

С этой точки зрения создание для этих целей авторитетного общественного органа было бы весьма полезным делом.

К сожалению, предложения подобного рода уже были, но остались не востребованными. Достаточно вспомнить обращение Государственной думы к президенту В. Путину о необходимости создания представительного рабочего органа по подготовке поправок к Конституции Российской Федерации (от 28 июня 2000 г.). Тогда, на стадии рассмотрения в первом чтении внесенных президентом важных федеральных законов, депутаты предлагали президенту инициировать создание упомянутого органа по подготовке конституционных поправок, которые в дальнейшем могли бы быть рассмотрены в установленном порядке. Однако рабочий орган так и не был создан.

Начало дискуссии в парламенте 5 января, несмотря на разные позиции фракций, показывает только приближение к этой теме. Надежды некоторых фракций на то, что путем издания федеральных конституционных законов можно «подправить» Конституцию, весьма призрачны. Ведь после трехкратного отклонения ею представленных президентом кандидатур на должность председателя правительства палата может быть распущена и будут назначены новые выборы. Примерно то же самое может произойти после выражения недоверия правительству (*Ng.Ru* (http://www.ng.ru/scenario/2013-01-29/10_princip.html?mpril). – 2013. – 29.01).

***

Выступление директора Института стран СНГ К. Ф. Затулина на конференции «Актуальные проблемы реализации Конституции Российской Федерации: нужно ли пересматривать Основной закон страны?» Москва, 19 декабря 2012 г.

К. Затулин:

«Вопрос, который вынесен на заголовок этой конференции: “Нужно ли пересматривать основной закон страны?”»

Учитывая регламент, я бы хотел сразу сказать, что на мой взгляд – не юриста, но человека, который когда-то принимал участие в конституционном совещании, а после этого трижды был депутатом Государственной думы, – Основной закон в целом не надо пересматривать. Я не убежден в этой необходимости. Но я также уверен, все присутствующие знают, что процесс изменения Конституции начался. Это не является никаким секретом: в 2008 г., как мы все помним, были изменены важные нормы Конституции, о сроках полномочий президента и Государственной думы, введены нормы отчетности правительства перед Государственной думой. То есть, мне кажется, что вопрос изменений, очевидно, не является предметом дискуссии: если начались изменения, значит они, вероятно, могут и продолжаться. Или

мы должны придти к выводу, что их не может быть, потому что нам так нравится Конституция, – мы все принимали в ней участие, она прошла через нашу душу.

Я думаю, что есть несколько вопросов, которые, на мой взгляд, очевидно создают проблемы именно потому, что они изложены не так или не изложены вообще в Основном законе нашей страны.

Начну с опасной темы. В Конституции Российской Федерации нигде не сказано, что существует русский народ. В Конституции присутствует русский язык, мы знаем национально-территориальные автономии в составе Российской Федерации. Никакой Русской республики нет и в составе Российской Федерации и нет в Конституции. Наверное, и не должно быть. Однако сейчас проблема существенно иная, чем тогда, когда эта Конституция принималась. В момент, когда эта Конституция принималась, проблема была в том, чтобы найти компромисс с национальными автономиями, чтобы удержать их в составе России, чтобы предложить новые принципы федерализма и т. д. Сейчас политическая проблема заключается в том, что русское население Российской Федерации все больше и чаще подозревает свою российскую государственность в том, что эта государственность его не защищает. И это проблема, которая, на самом деле, стала актуальной в политической жизни. И будет набирать обороты. Исходя из этого, не следует ли нам, в принципе, рассмотреть возможность того, что в преамбуле или в других соответствующих статьях Конституции все-таки содержались хотя бы какие-то декларативные положения о характере этого государства? Которые не умоляют принципа ст. 19 о равенстве всех национальностей, который должен быть, безусловно, поддержан, но при этом признают некую важную или, как в таких случаях говорят, государствообразующую роль русского народа? На этом настаивают три из четырех парламентских партий Российской Федерации» (*детальніше – див. Додаток*).

Додаток

В настоящий момент, как вы знаете... Ну, не в настоящий момент, а сразу после того как президент вступил в должность, в тот же день он подписал поручение о подготовке стратегии национальной политики Российской Федерации. Ясно, что стратегия национальной политики Российской Федерации не может расходиться с Конституцией Российской Федерации. Она подготовлена. Ее проект был не сразу, но опубликован. В настоящий момент всеми силами тех, кто принимал участие в осуществлении этого проекта, пробивают ее подписание. Президент Российской Федерации ее пока не подписал, хотя она уже выверена в государственно-правовом управлении и нанесена на красный бланк. И слава Богу! Потому что в этой стратегии государственной национальной политики ничего не говорится на ту тему, о которой я сейчас сказал, – именно потому что говорить на эту тему нам, дескать, не позволяет Конституция, которая эту тему не поднимает. Конституция Татарстана начинается со слов: «Мы, многонациональный народ Татарстана и татарский народ...», а Конституция Российской Федерации не начинается с этих слов, потому что это же стыдно, это же шовинизм, это же национализм!

Это уже не соответствует сегодняшнему обстоятельству. Сегодня проблема России не в том, то Татарстан хочет из нее выйти. Сегодня проблема России в том, что в глубокой депрессии, на самом деле, находится русский народ. Это сказывается на показателях рождаемости, на ситуации в Центральной России, где живет по численности 80 % населения нашей страны. Должно быть, каким-то образом отражено, хотя бы признано в Конституции, что Российская Федерация берет на себя особую ответственность за существование русского народа? Как и других народов, у которых есть автономии в России?

Это вопрос дискуссии, но она должна быть проведена. Иначе будут изобретаться все новые стратегии все теми же людьми, которые писали в советские времена и которые, главным образом, национальную политику понимают как политику, направленную на национальные меньшинства. И все. Даже положения, которые были в концепции национальной политики 96-го года, мы это проанализировали (о том, что надо поднимать депрессивные регионы, прежде всего Центральную Россию и Северный Кавказ), из новой стратегии просто выкинули. Нет у нас депрессивных регионов теперь. Ни на Северном Кавказе, где, на самом деле, была принята после этого программа и куда идут деньги, ни в Центральной России, где программа после 96-го года не была никогда принята. Вообще не была принята программа по подъему Центральной России, Черноземья и т. д. Посмотрите, в каком они положении!

Это вопрос, на мой взгляд, затрагивающий основы нашего конституционного строя, – объяснение, почему и зачем существует Российская Федерация.

Мы, хочу вам напомнить, с 99-го года живем в Союзном государстве России и Беларуси. Конечно, можно сколь угодно много обсуждать в этом составе или в любом другом скептически – есть это государство, нет этого государства. Но мы вроде бы подписали в 99-м такой документ. Скажите, где-нибудь в Конституции об этом что-то сказано? Ничего. Ни в нашей, ни в белорусской. Мы все это подписали в 99-м году просто так, пошутили? Или, на самом деле, мы собираемся реализовывать идею – не сейчас, так в будущем, – воссоединения или иного сосуществования в рамках Союзного государства? Тогда это должно найти отражение в Конституции, иначе никакой необратимости этого Союзного государства нет. В зависимости от того, кто придет в России или в Беларуси, оно прикажет долго жить на следующий день.

Между прочим, вопреки многим, я считаю, что у Союзного государства есть серьезные завоевания. Они связаны с тем, что то, что не затрагивало властных полномочий одного и другого президента и суверенитетов наших государств, там реализовано. Границы нет, таможи нет, есть определенное признание взаимных социальных прав и т. д. Нет никакой массовой миграции из Беларуси, что есть в отношении других стран. Значит, надо каким-то образом это сохранять. Но тогда для того, чтобы это гарантировать, должен был быть принят, как вы знаете, в соответствии с Договором 99-го года, Конституционный акт. Он не принят до сих пор. И это один из пробелов в осуществлении, в реализации этого договора. То есть еще один повод для того, чтобы обсудить конституционные изменения.

Строение органов нашей власти. Здесь из того, что я слышал, на слуху «надо повысить роль парламента» и т. д. и т. д. Это тоже тема. Но вот, к слову, о том тоталитаризме, который нам так дорог и приятен и которым мы так озабочены. Но так ведь строение наших органов власти, на самом деле, то самое, которое в 93-м году было закреплено, это строение под уважаемого здесь отсутствующего, но незримо над нами парящего Б. Ельцина. Ситуация, при которой президент царствует, но всегда перекладывает ответственность на председателя правительства и полностью не отвечает за результаты своего правления. Ну, как бы всегда есть возможность сказать: «Это не я, это правительство плохое!». Для того это и было так устроено, что человек, который был в основе всего этого конституционного процесса, хотел царствовать, но править мог предоставлять другим, а потом с них за это спрашивать.

Но очевидно, что действующий сейчас президент, – президент другого типа. И может быть, следующий президент будет точно таким же. Я заканчиваю. Поэтому вот эта полупрезидентская система, которая списана с французской, на мой взгляд, устарела. Она порождает, мы только что прошли через этот период, на самом деле синдром двоевластия. Вот теперь подумайте, что такое двоевластие для России, когда есть премьер со своими амбициями? Так было, кстати, и во времена Ельцина, их поэтому и снимали некоторых, вроде Черномырдина, чтобы они эти амбиции свои не развивали. Зачем нужен этот посредник? Почему не может быть такая система, как в Соединенных Штатах, где президент назначает министров, между прочим, после обсуждения в парламенте, что я считаю очень важным (и это реальное усиление влияния парламента)? И есть президентский кабинет и это означает, что президент прямо отвечает за результаты деятельности правительства. И тогда исчезнет этот дуализм, это раздвоение всего чего угодно, это препирательство, эти интриги между Белым домом и Администрацией. Удвоение взяток, извините, которые нужно заплатить для того, чтобы решить свою проблему, и туда и сюда. Хотя бы один раз будем платить. Пока будем, может, потом перестанем платить.

На самом деле, это серьезная проблема, потому что даже с точки зрения иерархии должностей, вы знаете, что президента в случае чего подменяет премьер. То есть человек, который, на самом деле, никем не выбирался, кроме самого президента. А не, скажем там, председатель Совета Федерации или Государственной думы, что было бы логичнее.

Совет Федерации – это вообще хрестоматийный пример. 30 ноября Путин на встрече с парламентариями об этом прямо сказал, хочу обратить на это внимание, что надо менять Основной закон, потому что, если возвращаться к идее избрания членов Совета Федерации, то она не реализуема, она только в переходных положениях могла действовать. Как можно избрать членов Совета Федерации и при этом соответствовать конституционной норме «представляют законодательную и исполнительную власть региона»? Как они будут делить между собой, будучи избранными населением, представление этой законодательной и исполнительной власти? Это ведь записано Б. Ельциным, как С. Филатов сказал в своих мемуарах, «в последний момент собственной рукой». Уже после того, как прошли через все правки. Это к вопросу о том, насколько идеальным был процесс составления Конституции. Б. Ельцин после проведения всех правок сделал своей рукой 16 поправок в проект Конституции. Кстати, одна из поправок, от которой отговорили – это упразднение Конституционного Суда. По крайней мере, так говорит С. Филатов, может быть, он что-то здесь преувеличивает. То есть, на самом деле, Совет Федерации – это тоже серьезный вопрос о том, какой должна быть эта палата, как она должна функционировать. Ясно же, что она появилась только для того, чтобы не был общим Верховный Совет.

Теперь скажите, если они будут избираться, члены Совета Федерации, то что, избираемые населением регионы, обладая большей легитимностью, на самом деле, по числу своих избирателей, чем депутаты Государственной Думы, и т. д. и т., сохранят нынешние полномочия? Такое ОТК: ничего не делать, кроме как штамповать, или не штамповать законы? Это разве не недостаточные полномочия при таком уровне ответственности и легитимации, если они избираются? Значит, эта проблема тоже существует, ее надо решать. Повторяю, это может быть решено без пересмотра Конституции путем внесения изменений.

- Можно эту сложную проблему самоопределения сегодня русской нации в Российской Федерации преодолеть бесконфликтно, если мы все вместе постараемся реализовать идею конституционной идентичности?

К. Затулин: Можно. Отмените национальные автономии.

- Конституционная идентичность обеспечивает ту желанную Россию как нацию...

- Ну, нет ее, идентичности. Пока у вас есть национальные республики, нет ее.

- Я говорю о задаче, которая, может быть самая главная, в идее конституционного консенсуса. Потому что все остальное не решается в ближайшие годы. И как бы К. Затулин не отстаивал справедливо совершенно эту правовую, моральную, социальную неразумность, но идея конституционной идентичности может, если нужно на место поставить и Шаймиева с любимым Татарстаном, и множество других сегодня где-то там зреющих и постоянно спекулирующих на этой неопределенности, в том числе и с Кремлем, в своих конъюнктурных интересах. Конституционная идентичность возможна. Как ее добиваться, если все остальные, правильные постановки вопроса в ближайшие годы не реальны?

- Редко, не всегда это называют конституционной идентичностью. Говорят «общегражданская идентичность», «единая гражданская нация», «единая политическая нация». Сходные проблемы не только у нас, как известно, существуют, но и в соседних странах все время они возникают. Я убежден, что тут есть некая проблема, она связана с тем, что мы не можем, на мой взгляд, в ближайший исторический период осуществить прожект Прохорова по искоренению национальных автономий в Российской Федерации. Это не будет воспринято, это трудно провести, это породит массу других конфликтов. Но если у вас есть национальные автономии, которые заботятся, вы знаете, о национальной культуре своего народа, делают это принципом и смыслом существования своей национальной республики, то в таком случае возникает немой вопрос: а кто заботится в этом государстве о национальных проблемах русского народа? Выясняется, что никто, потому что он, на самом деле, везде, он всех скрепляет, он всех объединяет, но никто о нем в этом плане не заботится.

- Вы уже это сказали. Меня интересует, можем ли мы при всех серьезных разногласиях мировоззренческих объединиться по идее конституционной идентичности?

- Мы должны объединиться, но сегодня к этому есть препятствия в этой же Конституции. Или, во всяком случае, недоговоренность. Не сказано это даже в тех декларативных статьях, преамбулах, которые бы как бы давали возможность этому народу, большинству населения Российской Федерации сказать: «Да, это государство, в котором я, русский по национальности, себя реализовываю, государство думает о русском народе как таковом, не только об национальных автономиях, не только о 192 народах, которые у нас по переписи живут на территории России, но и о русском народе, прежде всего, потому что его большинство».

- Уважаемый Константин Федорович, я хотел бы справку дать небольшую. Вы упомянули, что и в советское время также подходили к этим вопросам. Тут немножко историческая несправедливость. 35 лет назад, в августе 1977 г., рабочая группа готовила проект Конституции РСФСР. Вы помните, шло всенародное обсуждение проекта Конституции СССР и одновременно готовился проект Конституции РСФСР. В этот проект была включена норма, извините за нескромность, по моей инициативе, она звучала так в ст. 1: «РСФСР олицетворяет государственное единство русского народа и других народов РСФСР». Мы три вечера, мы днем работали, а вечером обсуждали то, что мы подготовили, мы три вечера спорили и о том, надо или не надо включить эту норму в ст. 1 Конституции не потому, что она не нужна, а потому, что мы спорили – в ЦК КПСС ее поддержат или нет? Потому что, естественно, проект пошел бы в ЦК КПСС. Мы все-таки добились. Эта норма была записана в Конституции, и она прошла в целом в этот проект. Вы можете попросить, вам дадут справку по архивам. Она прошла туда, но там ее исключили. Если бы это было сделано еще в тот момент, когда мы представляли, что необходимо записать в Конституции, всех проблем, которые затем возникли, наверное, было бы гораздо меньше или вообще не было.

- По крайней мере, мы бы унаследовали это как вопрос при обсуждении нового проекта Конституции, если бы это было в прежней Конституции. Я очень сожалею, что этого не произошло, но это только подтверждает то, о чем я сказал. Конечно, были люди (я вам очень благодарен за то, что Вы это рассказали), которые на это обращали внимание.

Но, к сожалению, по крайней мере в период после Сталина, на это не обращали такого внимания. Даже Сталин вынужден был, как вы знаете, в период войны и до этого понять, что этот вопрос должен быть каким-то образом поставлен. Ну, я не буду приводить исторические примеры, они всем известны. А мы проблему эту вообще сняли (*Материк* (<http://www.materik.ru/rubric/detail.php?ID=15950>). – 2013. – 5.02).

***

Координационный совет оппозиции договорился об основных положениях новой Конституции России, которую оппозиционеры разрабатывают в рамках подготовки к смене режима. Как рассказал член КС политолог А. Пионтковский, главный смысл в принятии нового Основного закона – переход от «суперпрезидентской» к парламентской республике. По замыслу авторов, только при такой форме правления можно обеспечить реальное разделение всех трех ветвей власти.

Над оппозиционным проектом Конституции помимо А. Пионтковского работают члены рабочей группы КС по выработке программы К. Крылов и И. Константинов.

«Конституция должна быть принята после дня X (гипотетической отставки В. Путина. – Ред.). Я склоняюсь к тому, что после ухода президента нужно выбрать новую Конституцию на референдуме и подготовиться к новым выборам», – объясняет А. Пионтковский.

По его словам, если у оппозиции будет четкая программа действий, включая принятие новой Конституции, это поможет привлечь на сторону оппонентов Кремля больше сторонников и увеличить вероятность смены власти.

«Наша задача – не сменить плохого царя Путина на хорошего царя Навального, а отойти от монархических основ действующей Конституции. Из-за нее любой человек через полгода президентства превратится в диктатора. Она дает громадные полномочия президенту», – указывает политолог.

По словам оппозиционера, при новой Конституции в любом случае президент должен остаться символическим главой многонациональной федерации и гарантом свобод и прав граждан.

«Это не отмена президентства полностью, но урезание полномочий главы государства – например, правительство будет избираться парламентом, – объясняет политолог. – И кроме того, администрация президента не будет вмешиваться в экономическую жизнь страны».

По словам А. Пионтковского, появление олигархии в стране было спровоцировано раздачей хозяйствующим субъектам серьезных экономических преференций через институт президентской власти.

Помимо урезания президентских полномочий, оппозиционеры предлагают ограничить в правах национальные республики.

«Действующая Конституция выделяет национальные республики как отдельные государственности. Во избежание сепаратизма мы хотим отойти от этого, оставив, однако, нацреспубликам право на второй язык как символ

национальной идентичности. Однако по этому вопросу окончательного консенсуса пока нет», – отмечает А. Пионтковский.

Для работы над проектом Конституции оппозиционеры привлекли экспертов со стороны, в том числе экс-советника Б. Ельцина по юридическим вопросам М. Краснова – одного из авторов действующей Конституции. Также с рабочей группой КС по Конституции сотрудничают руководитель общественного проекта по созданию Избирательного кодекса России А. Любарев, специалист Центра Карнеги политолог Л. Шевцова и экс-руководитель аппарата правительства К. Мерзликин.

«С нами они работают не как политики, а как привлеченные независимые эксперты», – подчеркнул А. Пионтковский.

Коллега А. Пионтковского по рабочей группе национал-демократ К. Крылов предложил не писать новую Конституцию с нуля, а исправить все недостатки в текущей – чрезмерная власть президента, проблемы со свободой слова, репрессивное антиэкстремистское законодательство и др.

«Я знаком со многими проектами Конституции, некоторые авторы страдают маниловщиной – излишней идеализацией действительности и строительством хрустальных замков. Наш проект Конституции будет первый в России, который напишут под конкретные проблемы. Мы собираемся достроить недостроенные части госмеханизма и заткнуть наиболее зияющие щели», – отметил К. Крылов.

Первый заместитель председателя комитета Госдумы по конституционному законодательству В. Лысаков (ОНФ) считает действующую Конституцию самодостаточной и полагает, что за проектом нового закона стоит скрытая угроза властям.

«В действующей Конституции предусматривается смена власти, там прописаны все права граждан и госинститутов и абсолютно никаких пробелов нет. Мы не можем выкроить ее не только по мелочам, но и уж тем более глобально, – уверен Лысаков. – Это вполне прозрачные намеки оппозиции на вооруженное свержение власти, они вообще-то уголовно наказуемы».

Президент фонда «Петербургская политика» М. Виноградов напомнил, что дискуссия о необходимости перехода к парламентскому строю идет последние 10–15 лет.

«Объективно существует проблема “тряпичного” парламента, не являющегося полноценным институтом власти. Я не думаю, что это ключевой электоральный запрос, – указал политолог. – Запрос протестных граждан на принцип сменяемости власти как таковой, для них важно это, а не объем полномочий конкретного лица, если он будет несменяемым.

Действующая Конституция России была принята на всенародном голосовании 12 декабря 1993 г. Ее авторами считаются С. Алексеев, А. Собчак и С. Шахрай (*Amumel* (<http://www.amic.ru/news/207630/>). – 2013. – 5.02).

***

Координационный совет российской оппозиции (КС) приступает к разработке проекта новой Конституции РФ. Она должна непременно покончить с самодержавием, абсолютизмом в России, и не будет менять злого царя Путина на доброго Навального.

Однако написать еще один умный текст Основного закона, который меняет систему власти с суперпрезидентской на парламентскую – это полдела. Нужно привлечь различные общественно-политические силы простых граждан к обсуждению этого важнейшего вопроса.

Если этого не сделать, то проект конституционной реформы, который крайне нужен и важен для страны, не овладеет массами и не станет движущей, материальной силой. Он останется, как и все предыдущие, очередным фолиантом, интересным для узкого круга маститых политиков, которые, впрочем, всегда были далеки от народа (*Каспаров.ru* (<http://www.kasparov.ru/material.php?id=511107F772615>). – 2013. – 5.02).

Киргизстан

Общественные деятели и несколько политических партий, выступающие за роспуск парламента Киргизстана, дали срок депутатам до 15 марта. Об этом заявил на пресс-конференции экс-глава Совбеза и председатель объединения «За роспуск парламента» М. Ниязов.

По его словам, на днях принято обращение на имя президента страны и к депутатам жогорку кенеша с требованиями: признать парламентскую форму правления как несоответствующую и опасную для основ государственности; на ближайшем пленарном заседании рассмотреть вопрос о самороспуске ЖК; главе государства взять на себя всю полноту ответственности, в том числе за исполнение обязанностей премьер-министра; в течение трех месяцев провести конституционную реформу, взяв за основу Конституцию 1993 г.

М. Ниязов отметил, что обращение подписали семь политических партий и столько же общественных объединений. «Стране нужен эффективный, не столь обременительный для бюджета, более чистый и профессиональный парламент. Нет необходимости разьяснять, к чему может привести негодование народа. Мы даем срок до 15 марта на выполнение наших требований», – сказал М. Ниязов (*24kg* (<http://www.24kg.org/politic/147397-obshhestvennye-deyateli-i-neskolko-politicheskix.html>). – 2013. – 6.02).

Мексика

Президент Мексики Энрике Пенья Нието 5 февраля возглавил церемонию в честь 96-летия Конституции Мексики.

Акт прошел в театре Республики в городе Керетаро, в 221 км к северо-западу от столицы. В этом городе была принята Конституция Мексиканских

Соединенных Штатов 5 февраля 1917 г., которая действует в этой стране и сегодня.

Кроме того, Конституция 1857 г. была введена в действие 5 февраля, этот день объявлен Днём мексиканской Конституции.

Конституции Кадиса (1812) и Апатзингана (1814) считаются центристскими, потому что власть концентрируется группой людей.

Между тем, Конституции 1824 г., 1857 г. или 1917 г. являются федералистскими, потому что признают суверенитет штатов, которые имеют собственные конституции, с учетом центральной власти, представляющей Республику *(Пренса Латина* <http://www.prensalatina.ru/index.php/pl-noticias-de-america-latina-e-caribe/18041-2013-02-05-13-27-02?opcion=pl-ver-noticia>). – 2013. – 5.02).

Египет

В Египте продолжаются столкновения между противниками и сторонниками президента М. Мурси. Активная фаза противостояния началась 22 ноября после опубликования конституционной декларации, которая давала М. Мурси практически неограниченные полномочия. Указы президента не могли быть оспорены никакими органами власти, включая судебную, а Конституционная Ассамблея, которую на тот момент покинули все оппозиционные партии, получала иммунитет. 27 ноября на чрезвычайном заседании М. Мурси согласился с тем, что судебная власть может оспаривать его решения, если они не касаются вопросов безопасности страны. 9 декабря М. Мурси издал новую конституционную декларацию, которая своим первым пунктом аннулировала старую. Однако это не устраивает оппозицию. Протестующие продолжают настаивать на том, чтобы президент Египта вовсе отменил декларацию, называя М. Мурси «фараоном» и «новым диктатором» (*Вестни.ru* <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1022528&cid=9>). – 2013. – 3.02).

***

Лидер египетского оппозиционного «Фронта национального спасения» М. эль-Барадей заявил, что оппозиция требует от властей формирования правительства национального спасения и создания специального комитета для внесения поправок в Конституцию страны.

«Прекращение насилия является основным приоритетом. Начало серьезного диалога требует предоставления властями гарантий, о которых говорил “Фронт национального спасения”».

«Это, в первую очередь, формирование правительства национального спасения и создание комитета для внесения поправок в Конституцию», – написал М. эль-Барадей на своей страничке в социальной сети.

Ранее лидер «Фронта национального спасения» призвал власти, представителей оппозиции и исламистов провести срочную встречу, чтобы

положить конец насилию в стране. Как сообщалось, в ходе недавних столкновений демонстрантов с полицией в Египте погибли более 50 человек (*Новости mail.ru* (<http://news.mail.ru/politics/11796949/>). – 2013. – 30.01).

Зімбабве

Зимбабве может стать первой страной в мире, в которой женщины будут занимать не менее половины постов в парламенте и правительственных организациях.

Как сообщает агентство Bloomberg, в копии новой Конституции страны, которая сейчас находится на стадии рассмотрения, говорится, что государство должно принять все возможные законодательные меры, необходимые для того, чтобы оба пола были в равной степени представлены во всех уровнях правительственной структуры. Согласно документу, женщины должны составлять по меньшей мере половину состава всех комиссий.

Новая Конституция Зимбабве будет рассматриваться на общенародном референдуме предположительно в феврале нынешнего года. Точная дата его проведения пока неизвестна. В настоящее время женщины составляют 15 % состава Национального собрания Зимбабве.

Кроме того, если Конституция будет одобрена, президент Зимбабве Р. Мугабе получит шанс быть переизбранным еще на 10 лет. Новый закон ограничит его пребывание на посту главы государства именно этим сроком, а также отменит президентскую неприкосновенность (*Корреспондент* (<http://korrespondent.net/world/1488881-v-zimbabve-mogut-konstitucionno-zakrepi-polovinu-postov-v-parlamente-za-zhenshchinami>). – 2013. – 28.01).

3 фондів НБУВ

Конституційне (державне) право України: поняття, характеристика, система, предмет та інститути (1993–2012)

(Бібліографічний список. Продовження в наступному випуску)

Т. Добко, завідділу НБУВ, канд. істор. наук,
Н. Моїсеєнко, наук. співроб. НБУВ,
Є. Коновалова, пров. бібліограф НБУВ

1. Козир О. В. Конституційне право особи на недоторканність житла: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Козир ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 198 с.

ДС122901

2. Конституционно-правовые основы народовластия в России и Украине : сб. науч. тр. / Н. В. Витрук [и др.] ; ред. кол.: Н. В. Витрук, Ю. Г. Барабаш, Л. А. Нудненко ; Нац. ун-т «Юрид. акад. Украины им. Ярослава Мудрого», Рос. акад. правосудия. – Х. : Право, 2012. – 292 с.

ВА752433

3. Конституционное право Украины : учеб. пособие / В. Д. Волков, Р. Ф. Гринюк, И. С. Щебетун [и др.] ; Донец. гос. ун-т. Экон.-прав. фак. – Донецк : ДонГУ, 2000. – 239 с.

ВА597883

4. Конституційна юрисдикція : підручник / Ю. Г. Барабаш [та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, доц. Ю. Г. Барабаша та д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України А. О. Селіванова ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – Х. : Право, 2012. – 166 с.

ВА751376

5. Конституційне право України : метод. вказівки та завдання до семінар. занять і самост. роботи, тести, індивід. навч.-дослід. завдання для студ. напряму підготов. 6.030401 «Право» ден. та заоч. форм навч. / Укоопспілка, Львів. комерц. акад. ; уклад.: Медвідь А. Б., Костів М. В. – Л. : Вид-во Львів. комерц. акад., 2011. – 178 с.

ВА748880

6. Конституційне право України : посіб. для підготов. до іспиту / Ю. Г. Барабаш [та ін.] ; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2012. – 303 с.

ВА752496

7. Конституційне право України : навч. посіб. / Київ. нац. торг.-екон. ун-т / Ю. І. Крегул, В. І. Орленко, В. В. Ладиченко [та ін.]. – К. : КНТЕУ, 2003. – 418 с.

ВА644869

8. Конституційне право України : навч. посіб. для студ. ВНЗ / Ю. М. Бисага, Ю. Ю. Бисага, Д. М. Белов [та ін.] ; Ужгород. нац. ун-т, Ін-т держави і права країн Європи. Юрид. фак., Каф. конституц. права та порівнял. правознавства. – Ужгород : Ліра, 2007. – 370 с. – (Навчально-методична серія «Бібліотека успішного юриста»).

ВА691356

9. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / Л. К. Байрачна, В. С. Журавський,

В. П. Колісник [та ін.] ; ред.: Ю. М. Тодика, В. С. Журавський. – К. : Вид. дім «Ін Юре», 2002. – 542 с.

ВА637152

10. Конституційне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, О. В. Городецький [та ін.] ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Нац. акад. внутр. справ України. – 4-те вид. – К. : Наук. думка, 2003. – 732 с.

ВА641545

11. Конституційне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Л. К. Байрачна, Ю. Г. Барабаш, Ф. В. Веніславський [та ін.] ; ред.: В. П. Колісник, Ю. Г. Барабаш ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х. : Право, 2008. – 416 с.

ВА701050

12. Конституційне право України : темат. слов. / упоряд.: В. В. Галунько [та ін.]; М-во внутріш. справ України, Харк. нац. ун-т внутріш. справ, Херсон. юрид. ін-т. – Херсон : Херсон. міськ. друк., 2010. – 131 с.

Шифр НІБ : А693471

13. Конституційне право України : темат. слов. / Харк. нац. ун-т внутр. справ, Херсон. юрид. ін-т ; упоряд.: Галунько В. В. [та ін.] ; за ред. В. В. Галунька. – Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. – 132 с.

ВА727465

14. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 2 т. / В. О. Антонов, О. В. Батанов, Н. В. Воротіна [та ін.] ; заг. ред. Ю. С. Шемшученко ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К. : ТОВ «Вид-во “Юрид. думка”», 2006–2008.

Т. 1. – 544 с.

Т. 2. – 2008. – 800 с.

В349328/1-2

15. Конституційні основи правового забезпечення економіки України (проблеми конституційної економіки) : зб. наук. матеріалів «круглого столу» (м. Донецьк, 2 лип. 2010 р.) / НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. [та ін.] ; редкол.: В. К. Макутов (відп. ред.) [та ін.]. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 121 с.

ВА744329

16. Треті Конституційні читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студ. присвяч. пам'яті акад. права

Ю. М. Тодики (28–29 трав. 2010 р.) / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого [та ін.] ; за заг. ред. А. П. Гетьман . – Х. : Права людини, 2010. – 492 с.

CO29657

17. Конституційно-правові форми безпосередньої демократії в Україні: проблеми теорії і практики : моногр. дослідж. / В. Ф. Погорілко [та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф. В. Ф. Погорілка ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2001. – 356 с.

Онищенко О. С. / ВА767

18. Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність : [зб.] / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; відп. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученко ; упоряд. І. О. Кресіна – 2-ге вид. – К., 2006. – 310 с.

Онищенко О. С. / ВА691

19. Контроль за додержанням належної конституційної процедури : за матеріалами Рішення Конституційного Суду України від 30 верес. 2010 р. № 20-рп/2010 у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України : [зб. ст.] / С. Л. Вдовіченко [та ін.] ; [вступ. сл. і заг. ред. В. Ф. Опришка]. – К. : Алерта, 2011. – 93 с.

ВА747676

20. Костицька І. О. Інститут президентства в Україні: становлення і функціонування. : теорет.-прав аналіз. / І. О. Костицька ; Ін-т законодав. передбачень і правов. експертизи. – К., 2003. – 491, [4] с.

Шифр НІБУ: А637316

21. Костицька І. О. Конституційно-правові основи статусу народного депутата України в системі народного представництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 І. О. / Костицька ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2010. – 20 с.

РА385528

22. Котляревська Г. М. Конституційне право громадян на звернення до органів влади в Україні (питання теорії та практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Г. М. Котляревська ; Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2011. – 177с.

ДС127363

23. Кравченко В. В. Конституційне право України : темат. слов. термінів та визначень : навч. посіб. / В. В. Кравченко, Ф. І. Сербан. – К., 1996. – 60 с.

24. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – К. : Атіка, 2001. – 320с.
ВА611618
25. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко ; Ін-т економіки та права «Крок». – 2-ге вид., доп. – К. : Атіка, 2002. – 479 с.
ВА629039
26. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – 4-те вид., випр. та доп. – К. : Атіка, 2006. – 568 с.
ВА674793
27. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – вид. 6-те, Випр. та доп. – К. : Атіка, 2008. – 592 с.
ВА697854
28. Кравченко О. О. Захист прав людини Конституційним Судом України: доктринальні, прикладні та компаративні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. О. Кравченко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2011. – 202 с.
ДС127193
29. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / А. Р. Крусян ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – О., 2010. – 42 с.
РА377480
30. Кульчицька О. В. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій Верхов. Ради України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / О. В. Кульчицька ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2010. – 20 с.
РА370812
31. Куненко І. С. Конституційний процес в Україні : актуальні питання правового забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / І. С. Куненко ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2011. – 20 с.
РА382000
32. Лазарев А. А. Конституційно-правовий статус вищих виборчих органів в Україні та зарубіжних країнах: порівняльний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. А. Лазарев ; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2011. – 215 с.
ДС127142

Конституції та конституційний процес: реферативно-бібліографічна база даних Фонду Президентів України

Бібліографія країн Європи, Азії та Америки

Australia's Constitution: with overview and notes = [Конституція Австралії: з оглядом і примітками]. – Canberra: Commonwealth of Australia, 2012. – 77 p.

Constitution of Ireland = [Конституція Ірландії]. – Dublin: Stationery Office, 2012. – 237 p.

Faruqi Saleem Shad **The bedrock of our nation: our constitution** = [Основа нашої нації: наша конституція]. – Kuala Lumpur: Zubedy Ideahouse, 2012. – 258 p.

Johnston Alexander **The United States: its history and constitution** = [Сполучені Штати: їх історія і конституція]. – Holmes Beach, FL: Gaunt, Inc., 2012. – 302 p.

Moudoudou Placide **La constitution en Afrique: morceaux choisis** = [Конституція Африки: окремі положення]. – Paris: l'Harmattan, 2012. – 264 p.

Pandey Ashwani **Making of the constitution of India** = [Створення конституції Індії]. – New Delhi: Abhijeet Publications, 2012. – 288 p.

Roberts J Aart, Hughes E Perry **U.S. Constitution: interpretations, court decisions & analyses** = [Конституція США: інтерпретації, судові рішення і дослідження]. – Hauppauge, N.Y. : Nova Science ; Lancaster: Gazelle, 2012. – 239 p.

Zhang Qianfan **The constitution of China: a contextual analysis** = [Конституція Китаю: контекстуальний аналіз]. – Hart Publishing UK, 2012. – 281 p.

Бібліографія країн СНД

Абашидзе А. Х. **Конституционные и международно-правовые основы социального государства (на примере Российской Федерации) / А. Х. Абашидзе // Образование. Наука. Научные кадры. – М., 2012. – № 3. – С. 16–21.**

Волкова А. В. **Конституционные основания этической инфраструктуры общества** / А. В. Волкова // **ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА: ПОЛИТЭКС.** – С.Пб., 2012. – Т. 8, № 2. – С. 215–235.

У статті розглядається проблема формування етичної інфраструктури держави та громадянського суспільства в сучасній Росії. З позицій аксіологічного підходу Конституція постає системою публічних цінностей, що актуалізує вимоги не формальної, а справжньої її легітимації. Автор досліджує суперечливий характер становлення сучасного російського конституціоналізму як спробу формування національного консенсусу та його вплив на розвиток професійної етики. Виконано аналіз проектів професійних етичних кодексів державних службовців, розроблених у період 1997–2010 рр. і діючих регіональних етичних кодексів. Мета розвитку етичної інфраструктури суспільства – конституційна свідомість громадян.

Зеленцов А. Б., Нехайчик В. К. **Теоретические проблемы юридического лица публичного права** / А. Б. Зеленцов, В. К. Нехайчик // **Образование. Наука. Научные кадры.** – М., 2012. – № 3. – С. 8–15.

У статті розглядається актуальна для правової доктрини пострадянських держав проблема юридичної особи публічного права. На основі теоретичного аналізу у вітчизняному та зарубіжному праві, а також діючих законодавчих постанов федерального і регіонального рівня в РФ пропонується ввести в російське право фігуру юридичної особи публічного права. Правову конструкцію «юридична особа» пропонується розглядати як загальну категорію для всіх галузей права і обґрунтовується необхідність законодавчого закріплення цієї конструкції у федеральному законі.

Копылов М. Н., Дороднов А. Г. **Ответственность за опасное вождение по уголовному праву Канады** / М. Н. Копылов, А. Г. Дороднов // **Образование. Наука. Научные кадры.** – М., 2012. – № 3. – С. 33–36.

Стаття присвячена актуальній і малодослідженій темі відповідальності за транспортні злочини згідно із законодавством Канади.

Муромцев Г. И., Ибрагимов С. И. **Конституционно-правовые основы административной юстиции в центральноазиатских государствах постсоветского пространства** / Г. И. Муромцев, С. И. Ибрагимов // **Образование. Наука. Научные кадры.** – М., 2012. – № 3. – С. 27–32.

У статті розглядаються питання конституційно-правового забезпечення захисту прав і свобод громадян від публічної адміністрації в пострадянських республіках Центральноазіатського регіону.

Орлинская О. М. **Ассамблея российских законодателей как вспомогательный механизм взаимодействия между федеральными и региональными законодательными (представительными) органами власти** / О. М. Орлинская // **Исторические, философские, политические и**

юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов, 2012. – № 9, Ч. II. – С. 106–109.

У статті розглядається діяльність Асамблеї законодавців як дорадчого і консультативного органу із забезпеченням взаємодії між законодавчими (представницькими) органами суб'єктів РФ і Державною думою в період 2008–2011 рр., дається якісна оцінка роботи Асоціації з координації законотворчої діяльності в регіонах, у тому числі на прикладі роботи Парламентської асоціації Приволзького федерального округу.

Филиппова Н. А. **Публичное (народное) представительство: конституционная доктрина как фактор выбора между модернизацией и архаизацией российского государства** / Н. А. Филиппова // **ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭКСПЕРТИЗА: ПОЛИТЭКС.** – С.Пб., 2012. – Т. 8, № 2. – С. 5–18.

У статті описано основні конституційні доктрини публічного (народного) представництва, які виникли у Європі і Росії на рубежі XIX–XX ст.: політичні, соціологічні і юридичні. Показано актуальність юридичної теорії публічного (народного) представництва для модернізації Російської держави.

Бібліографічні ресурси України

Нечипоренко Ю. С. **Проблема переходу від номінального до реального конституціоналізму в країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі Польщі та України)** / Ю. С. Нечипоренко // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. – 2013. – № 68 (№ 1). – С. 703–709.

Розглядається проблема переходу до реального конституціоналізму в країнах Вишеградської групи та Україні. Проаналізовано специфіку конституційного процесу згаданих країн та основні положення нових конституцій. Зроблено висновки щодо трансформації конституційних систем країн Вишеградської групи та України.

Павленко І. А. **Перспективи зміни в Україні процедури ухвалення законів та впровадження «органічного законодавства»** / І. А. Павленко // Гілея: науковий вісник. Зб. наук. праць. – 2013. – № 68 (№ 1). – С. 657–662.

Проаналізовано існуюче в деяких країнах органічне законодавство та причини, які обумовили його впровадження. Розглядається доцільність виокремлення цієї категорії законів в Україні і відповідна зміна процедури ухвалення законодавчих актів у Верховній Раді України.

Присяжнюк І. **Запровадження медіації як форми відновного правосуддя** / І. Присяжнюк // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 65–69.

Визначено сучасний стан інституту медіації в Україні та розвиток його у майбутньому з метою альтернативного, позасудового вирішення спорів і конфліктів між сторонами у кримінальному судочинстві.

Фулей Т. Добір і підготовка суддів та прокурорів у Португалії / Т. Фулей // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 101–106.

Висвітлено питання добору (засади, процедура, види іспитів тощо), професійної підготовки кандидатів (первинної підготовки) та підвищення кваліфікації (безперервної підготовки) суддів і прокурорів (тривалість, зміст програм та ін.), а також діяльності Центру підготовки суддів у Португалії.

Шаповал Т. Президент України і виконавча влада (конституційний аспект) / Т. Шаповал // Вісн. Нац. акад. прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 44–49.

Проведено аналіз статусу Президента України як носія виконавчої влади у контексті конституційного розвитку і зумовлених ним змін форми державного правління. Акцентовано увагу на тому, що на сьогодні Президент України є главою виконавчої влади як де-юре, так і де-факто. Більше того, він домінує у сфері виконавчої влади.